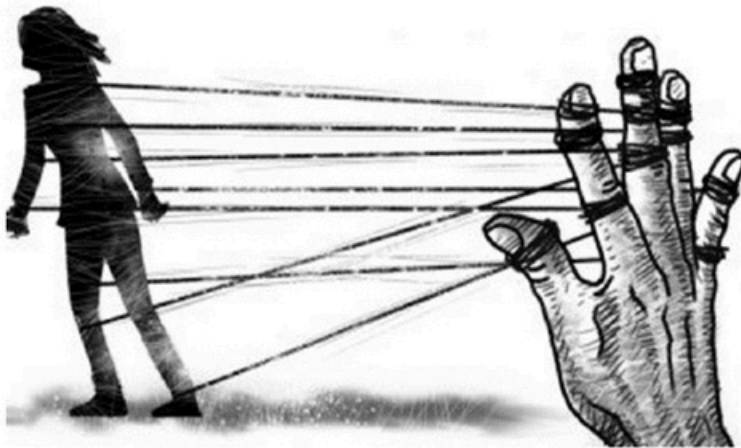

2024.

Istraživanje o prisilnoj kontroli u intimnim partnerskim odnosima

Istraživanje je provela Autonomna ženska kuća Zagreb u sklopu Programске potpore za organizacije civilnog društva Fonda za žene Zaklade Solidarna

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. ZAKONODAVNI OKVIRI	6
2.1. Međunarodna razina uređenja nasilja prema ženama	6
2.2. Prisilna kontrola i psihološko nasilje prema Istanbulskoj konvenciji	8
2.2.1. Psihološko nasilje prema Istanbulskoj Konvenciji	8
2.3. Procjena kriminalizacije prisilne kontrole i psihološkog nasilja nad ženama u državama članicama Europske unije	9
2.3.1. Pregled kriminalizacije psihološkog nasilja i prisilne kontrole po državama EU	10
2.4. Rodna perspektiva	11
2.5. Posljedice nepostojanja samostalnog kaznenog djela psihičkog nasilja	12
2.6. Zakonodavno uređenje psihičkog nasilja u Republici Hrvatskoj	13
2.7. Države koje su kriminalizirale prisilnu kontrolu	14
2.8. Razlozi neprepoznavanja prisilne kontrole kao kažnjivog ponašanja	16
2.9. Preporuke za poduzimanje mjera u svrhu prepoznavanja i kriminalizacije prisilne kontrole	17
3. KVALITATIVNO ISTRAŽIVANJE	19
3.1. Cilj i problemi	19
3.2. Metodologija	19
3.3. Rezultati	22
3.4. Rasprava	35
4. KVANTITATIVNO ISTRAŽIVANJE	38
4.1. Cilj i problemi	38
4.2. Metodologija	38
4.3. Rezultati	43
4.3.1. Učestalost pojedinih nasilnih ponašanja	43
4.3.2. Iskustva s institucijama prilikom prijave nasilja	52
4.3.3. Iskustvo post separacijskog nasilja	58
4.3.4. Psihičko zdravlje sudionica	62
4.4. Rasprava	63
5. SMJERNICE I PREPORUKE	64

1. UVOD

Tradicionalna percepcija intimnog partnerskog nasilja (IPN-a) obuhvaća incidente tjelesnog nasilja koji se procjenjuju temeljem ozbiljnosti povrede koja je prouzročena, odnosno oslanja se na prisustvo tjelesne povrede kako bi onda nasilje bilo kazneno ili prekršajno procesuirano. Takva percepcija, iako teoretski i znanstveno već odavno nije dio suvremenih shvaćanja IPN, nažalost dio je svakodnevnih postupanja unutar sustava policije, pravosuđa i socijalne skrbi, ne samo kod nas, već i globalno. IPN nije ograničeno na pojedinačne incidente, već se radi o sustavnom, često dugogodišnjem zlostavljanju koje uključuje, ne samo tjelesno nasilje, već i ostale oblike nasilja – psihičko, seksualno, ekonomsko, uhođenje i sl. Iskustva žena koje su preživjele IPN govore o tome da je njihova svakodnevnica bila ispunjena svakodnevnim postupcima nasilnika koji nisu dosegali razinu „ozbiljnog“ tjelesnog nasilja, što je njima otežavalo, s jedne strane razumijevanje toga što im se događa, a s druge strane prijavljivanje nasilja.

Originalna teorija Lenore Walker (1979) o '**sindromu zlostavljane žene**' imala je za cilj odgovoriti na pitanje koje se stalno postavlja preživjelima: „Zašto ga nisi napustila?“. Njena je teorija dala značajan doprinos razumijevanju dinamike nasilja te razumijevanju razloga zbog kojeg preživjele teško izlaze iz nasilne veze putem razvijanja naučene bespomoćnosti. Međutim, vrlo je brzo uočeno da njena teorija treba redefiniciju jer su iskustva žena koje su preživjele nasilje govorila o složenijim reakcija i postupcima koji se ne mogu svesti samo na njihovu psihološku reakciju na nasilje, te su ukazivala na to da je postoji jedinstveni profil zlostavljane žene. Između ostalog, njena teorija pretpostavlja se da su neke faze (na primjer, faza medenog mjeseca) sigurnije za preživjele da napuste zlostavljača nego druge, što je netočna i nesigurna pretpostavka. Napuštanje u bilo kojem trenutku često eskalira nasilje i opasnost. (Wilson, 2019). Postojanje faze medenog mjeseca ne vrijedi za sve zlostavljačke odnose. Mnoge preživjele nisu doživljavale fazu "medenog mjeseca" uopće, posebno nakon prvog incidenta, i opisuju napetost kao kroničnu, a ne epizodnu (Stark, 2007).

Nakon toga, tijekom 1980-ih, u okviru Programa za intervenciju nasilja u Duluthu (Duluth Domestic Abuse Intervention Project - DAIP) u Duluthu, Minnesota, SAD, razvijen je **Duluthov kotač moći i kontrole**. Ovaj model nastao je kao odgovor na potrebu za boljim razumijevanjem dinamike obiteljskog nasilja i razvijanjem učinkovitih intervjenskih strategija i još uvijek predstavlja jedan od dominantnijih modela razumijevanja obiteljskog nasilja. Objašnjava strategije koje se koriste kako bi zlostavljač postigao moć i kontrolu nad ženom.

Međutim, iskustva su pokazala da unatoč korisnosti Duluthovog modela za razumijevanje IPN, još uvijek smo kao stručnjaci, ali i društvo neuspješni u prepoznavanju i procesuiranju svih oblika i pojavnosti nasilja. Iz tih razloga, Evan Stark, razvio je **model prisilne kontrole**. Ovaj model je manje usmjeren na pojedinačne strategije nasilja, odnosno usmjeravanje isključivo na tjelesno i psihičko nasilje, već opisuje strateški oblik kontinuirane prisile i terorizma koji prodire u sve aspekte života žene (Stark, 2013). On je uvidio kako intervencije za prevenciju nasilja koje koristimo nisu uspjele poboljšati dugoročnu sigurnost žena u partnerskim odnosima niti privesti počinitelje pravdi. Takav neuspjeh pripisuje tome što je fokus bio na nasilju (situacijskom ili incidentnom) prema ženama, dok je bilo prikriveno da muškarci zapravo koriste neidentificirani oblik podčinjavanja koji više nalikuje otmici ili ugovornom ropstvu nego napadu. Oni koriste namjeran i proračunat obrazac ponašanja i psihičkog zlostavljanja osmišljen kako bi se žena izolirala, manipulirala i bila zastrašujuće poslušna. Ti elementi prisilne kontrole često se ne smatraju zlostavljачkim (prema tradicionalnim shvaćanjima nasilja), što samo doprinosi nastavku zlostavljanja.

Prisilna kontrola definira se kao čin, ili niz ponašanja, napada, prijetnji, ponižavanja i zastrašivanja koje zlostavljač koristi kako bi povrijedio, kaznio ili uplašio žrtvu (Stark, 2007).

Naime, često se smatra da nasilje uključuje tjelesnu komponentu ili prijetnju tjelesnim nasiljem. Prisilna kontrola ne mora uključivati tjelesno nasilje, a istovremeno može biti izuzetno opasna po žrtvu i njezin život. Također, tradicionalno se smatra da je nasilje izolirani čin ili incident u određenoj situaciji poput svađe ili sukoba. Uspostava kontrole počinje od početka veze, a u početku se najčešće razvija kroz tzv. *love bombing*. Stark kroz istraživanja dolazi do zaključka da prisilna kontrola na psihičkoj i emocionalnoj razini može trajati oko pet godina prije nego što eskalira u tjelesno nasilje. Prisilna kontrola se teško prepoznaje kao nasilje, pogotovo kad nema tjelesne komponente, ali ono što je obilježava je osjećaj straha i zbunjenosti kod žrtve.

Statistički podaci pokazuju da je prisilna kontrola je primarno oblik nasilja nad ženama i djevojčicama. Prema podacima iz 2017., na uzorku za područje Engleske, 97% osumnjičenih za prisilnu kontrolu bili su muškarci (Barlow i sur., 2019). Pritom je važno je uzeti ulogu roda u kontekstu moći i kontrole unutar odnosa. Stark navodi kako prisilna kontrola ima za svoj specifični cilj provođenje rodni stereotipa – degradacija ženstvenosti i jačanje rodne nejednakosti u društvu na načine koji ograničavaju mogućnosti žena da se ponašaju „ženstveno“.

Obrazac prisilne kontrole može se prepoznati po nekim od sljedećih ponašanja:

Opsesivno praćenje – kontrola svakodnevnog ponašanja i navika, uhođenje, praćenje, nadgledanje koje može ići do te mjere da ugrađuje i špijunski softver, pregledavanje poruka, e-mailova, džepova, osobne torbice...

Izlučivanje – namjerno poigravanje lažima, premještanje predmeta, primjerice preparkiranje automobila usred noći radi izlučivanja, sakrivanje ključeva

Ponižavanje – ruganje i obezvrjeđivanje zbog obrazovanja, izgleda, vještina, ponižavanje pred drugima, kritiziranje

Tjelesno zlostavljanje – štipanje, povlačenje kose, gušenje,

Seksualni napadi – prisile na seksualni odnos, silovanje

Izolacija – od prijatelja, obitelji, kolega s posla

Uskraćivanje osnovnih potreba poput hrane, spavanja, medicinskih usluga...

Istraživači su pokušali odgovoriti na pitanje što stoji u podlozi objašnjenja prisilne kontrole. Crossman (2017) u svom radu polazi od teze da se prisilna kontrola može objasniti putem 1) teorije društvene/socijalne moći (Raven, 1993) i 2) rodne teorije. Također, ispituje i što zapravo čini kontrolu prisilnom, budući da je u svakom ispitanom slučaju postojao neki oblik kontrole, ali on nije nužno bio prisilan. Tako razlikuje ograničavanje kroz predanost (engl. *constraint through commitment*) i ograničavanje kroz prisilu (engl. *constraint through force*). *Ograničavanje kroz predanost* uključuje sljedeći proces – 1) partneri imaju određena očekivanja o tome kako izgleda brak, održavanje kućanstva, roditeljstvo; 2) javlja se osjećaj nezadovoljstva i kontrole kada se ta očekivanja ne ispune (neka od njih nisu jasno izrečena, ali se pokažu s vremenom), 3) žene se žrtvuju i stavljaju teret na sebe jer su takva očekivanja društva; 4) problem nastaje kada žene shvate da takav obrazac nije obostran.

Ograničavanje kroz prisilu – namjerno uskraćivanje slobode i prava kroz deprivaciju slobode, izolaciju i manipulaciju, usađivanje straha, mikroregulaciju. Ne radi se o izoliranim ponašanjima, već se ona provlače kroz cijeli odnos i pogoršavaju se s vremenom.

Prisilna kontrola može nam donekle približiti odgovor na pitanje zbog čega žene ostaju u nasilnim odnosima. Strah je ono što je zajedničko svim žrtvama prisilne kontrole - život u konstantnom strahu od partnerove reakcije te mijenjanje vlastitih ponašanja kako do te reakcije ne bi došlo. Ono što nasilnik u partnerskom odnosu želi postići je kontrola druge osobe,

dominacija i moć te oduzimanje prava osobe na slobodu. Svako odupiranje toj kontroli od strane žrtve može potaknuti počinitelja na daljnje korake uspostave kontrole.

Zbog svega navedenog, prisilna kontrola kao kazneno djelo sve se više razmatra u zakonodavstvima diljem svijeta. Novo kazneno djelo prisilne kontrole razbija stereotip da se zlostavljanje zasniva isključivo na fizičkom napadu i ima za cilj upotpuniti prazninu u zakonskim smjernicama i sudskoj praksi u vezi sa emocionalnom manipulacijom, ekonomskim zlostavljanjem i podriivanjem slobode.

Dakle, prisilna kontrola predstavlja plansko, sustavno i dugotrajno psihičkog, ekonomsko ili seksualno zlostavljanje, koje u velikom broju slučajeva prethodi tjelesnim napadima i ubojstvima i žrtvu pretvara u taoca svog zlostavljača. Radi se o namjernom i proračunatom obrascu ponašanja i psihičkog zlostavljanja osmišljenom kako bi se žrtva izolirala i manipulirala s ciljem uspostave i zadržavanja moći. Kontrolirajući zlostavljači se koriste različitim taktikama kako bi nametnuli moć i kontrolu nad svojim žrtvama, a njihove taktike uključuju razne oblike psihičkog i emocionalnog zlostavljanja, a ponekad i tjelesno nasilje. Cilj zlostavljača je kontrolirati, zastrašiti i utjecati na žrtvu da se u osjeća inferiorno.

Premda je prisilna kontrola značajan faktor rizika prisutan u čak 92 % slučajeva femicida, često je zanemarena među stručnjacima koji svakodnevno rade sa žrtvama nasilja u obitelji i koji često ne znaju prepoznati prisilnu kontrolu, što je poražavajuće jer može dovesti i dovodi do krivog pristupa žrtvi, a često i do njezine sekundarne viktimizacije. Prema dostupnim podacima upravo je prisilna kontrola važan faktor rizika i prediktor femicida kao najekstremnijeg oblika rodno uvjetovanog nasilja; a oko 95 % žena koje su preživjele rodno uvjetovano nasilje su bile izložene prisilnoj kontroli od strane nasilnog partnera.

Nasilni partneri često nastavljaju primjenjivati prisilnu kontrolu nad bivšim partnericama i u slučajevima skrbištva nad djecom, a institucije često ne prepoznaju manipulativno ponašanje nasilnog partnera već naprotiv, proglašavaju majke manipulativnima i otuđujućima koristeći se pritom kriterijima neznanstvenog koncepta "otuđenja" (eng. *parental alienation*). Ova praksa je postala vrlo učestala u RH u posljednje vrijeme, a u svom prvom evaluacijskom izvješću za Hrvatsku GREVIO ju je osudio i dao snažnu preporuku da se takva štetna praksa prestane koristiti na štetu žena žrtava nasilja.

Trenutno Republika Hrvatska nema prepoznatu prisilnu kontrolu u svom prekršajnom ni kaznenom zakonodavstvu. Novim zakonom o zaštiti od nasilja u obitelji (koji je na snazi od 1.1.2023.g.) psihičko nasilje se definira psihičko nasilje kao „psihičko nasilje koje je kod žrtve

prouzročilo povredu dostojanstva ili uznemirenost” (čl.10), što predstavlja skraćenu definiciju u odnosu na prethodnu verziju ovog zakona i predstavlja značajno suženje definicije i samog poimanja psihičkog nasilja.

Prema članku 5. Istanbulske konvencije država mora osigurati adekvatan odgovor na nasilje te omogućiti prevenciju, kažnjavanje i odštetu za djela nasilja nad ženama. Na žalost, u RH se rodno uvjetovano nasilje ne sankcionira na adekvatan način te se često ne uzima u obzir ponavljajuće nasilje kao i kontekst prisilne kontrole. Nasilje se procesuirá kroz izolirane slučajeve tjelesnog, seksualnog, verbalnog ili ekonomskog nasilja bez uzimanja u obzir rodne prirode takvog nasilja i konteksta moći i kontrole počinitelja nad žrtvom. Ozbiljnost primjene prisilne kontrole kao oblika nasilja i čimbenika rizika od ekstremnih oblika nasilja nad ženama, uključujući femicid je u zapadnim društvima sve više prepoznata, a nekoliko je zemalja u svom kaznenom zakonodavstvu prisilnu kontrolu definiralo kaznenim djelom.

Obzirom na navedeno, cilj ovog istraživanja bio je produbiti znanja o prisilnoj kontroli i ispitati njenu pojavnost u hrvatskom kontekstu s posebnim naglaskom na post-separacijske oblike nasilja. Osim toga, dobiveni rezultati trebali bi poslužiti kao temelj za razvoj politike temeljene na dokazima, a u svrhu utjecanja na unapređenje i izradu zakonodavnog okvira koji će obuhvatiti adekvatno sankcioniranje prisilne kontrole od strane nasilnog partnera.

Istraživanje se sastoji od tri dijela – analize međunarodnih i hrvatskih zakonodavnih okvira, kvalitativnog dijela istraživanja te kvantitativnog dijela istraživanja.

2. ZAKONODAVNI OKVIRI

2.1. Međunarodna razina uređenja nasilja prema ženama

Prvi značajan korak na međunarodnoj razini u zaštiti prava žena te prevenciji i zabrani nasilja nad ženama bilo je usvajanje **Konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) 1979. godine.**¹

Nakon toga, uslijedilo je usvajanje **Deklaracije o eliminaciji svih oblika nasilja nad ženama**²**1993. godine** od strane Generalne skupštine UN-a. Ova deklaracija predstavlja prvi međunarodni instrument koji se usredotočuje isključivo na nasilje nad ženama, iako nema obvezujući karakter. U njoj se navodi da se nasilje nad ženama definira kao "bilo koji čin nasilja temeljen na spolu koji rezultira ili je vjerojatno da će rezultirati fizičkom, seksualnom ili psihološkom štetom ili patnjom žena, uključujući prijetnje takvim činovima, prisilu ili proizvoljno lišavanje slobode, bez obzira na to je li to u javnom ili privatnom životu". Iako je ova deklaracija predstavljala značajan korak u definiranju nasilja nad ženama, kao UN Rezolucija bez obvezujućeg karaktera, mogla je samo preporučiti državama da razviju sankcije u domaćem zakonodavstvu kako bi kažnjavale i ispravljale nepravde nanijete ženama koje su preživjele nasilje. Važno je istaknuti da je definicija nasilja nad ženama u Deklaraciji iz 1993. već spominjala psihološko nasilje³ i pozivala na njegovo sankcioniranje, uključujući i kriminalizaciju.

Na četvrtoj svjetskoj konferenciji o ženama održanoj 1995 g. u Pekingu donesena je **Pekinška deklaracija**⁴ i **Platforma za djelovanje (BPfA)**. One definiraju ženska prava kao ljudska prava i postavljaju ciljeve u različitim pitanjima koja utječu na žene i djevojke. Prema BPfA, EU i države članice obvezale su se postići konkretne ciljeve u dvanaest ključnih područja. Pekinška deklaracija i Platforma za djelovanje također uključuju psihološko nasilje kao oblik nasilja

¹ <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/ProfessionalInterest/cedaw.pdf>

² <https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocImages/arhiva/preuzimanje/dokumenti/un/a-res-48-104.pdf>

³ Pojam nasilja nad ženama obuhvaća, ali nije ograničen na sljedeće: a) fizičko, spolno i psihološko nasilje koje se događa u obitelji, uključujući udaranje, spolno zlostavljanje ženske djece, nasilje povezano s institucijom miraza, bračno silovanje, osakaćivanje ženskih genitalija i ostale tradicionalne postupke štetne za žene, izvanbračno nasilje i nasilje vezano uz eksploataciju; b) fizičko, spolno i psihološko nasilje koje se odvija u društvenoj zajednici, uključujući silovanje, spolno zlostavljanje, spolno uznemiravanje i zastrašivanje na poslu, u obrazovnim ustanovama i drugdje, trgovanje ženama i prisilna prostitucija; c) fizičko, spolno i psihološko nasilje počinjeno ili tolerirano od strane osoba u državnoj upravi, bez obzira na mjesto gdje se događa.

⁴ <https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocImages/arhiva/images/pdf/Pekin%C5%A1ka%20deklaracija%20-%20prijevod.pdf>

prema ženama te pozivaju države članice na poduzimanje zakonodavnih mjera s ciljem njegove eliminacije.

U Europi, 2011. godine donesena je **Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (Istanbulska konvencija)**, koja služi kao temelj za definiranje različitih oblika nasilja prema ženama. Ova konvencija, nadovezujući se na globalne inicijative UN-a, danas je najnapredniji obvezujući međunarodni instrument na tu temu.

Istanbulska konvencija definira "nasilje prema ženama" kao: **“kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije žena, što uključuje sve činove nasilja zasnovanog na spolu koji rezultiraju ili mogu rezultirati fizičkom, seksualnom, psihološkom ili ekonomskom štetom ili patnjom**

Definicija nasilja nad ženama prema Istanbulskoj konvenciji je rodno uvjetovana⁵ te obuhvaća nasilje usmjereno protiv osobe zbog njezina spola ili ono koje nerazmjerno pogađa osobe određenog spola.

Istanbulska konvencija pruža detaljne definicije određenih oblika nasilja nad ženama, što je ključno za učinkovito sprječavanje i progon takvog nasilja. Konvencija razlikuje nasilje unutar obitelji/partnerskih odnosa od drugih oblika nasilja.

Kriminalizirani oblici nasilja prema ženama prema Istanbulskoj konvenciji uključuju:

- Fizičko nasilje
- Seksualno nasilje, uključujući silovanje
- Psihološko nasilje
- Uhođenje
- Seksualno uznemiravanje
- Prisilni brak
- Žensko genitalno sakaćenje
- Prisilni pobačaj i prisilnu sterilizaciju

⁵ Rodno uvjetovano nasilje je nasilje koje pogađa osobu zbog njenog spola ili roda kao i nasilje koje nesrazmjerno pogađa osobe određenog spola i roda. Utemeljeno je u rodnoj neravnopravnosti, zlorabi moći i štetnim normama te predstavlja jedno od najučestalijih oblika kršenja ljudskih prava u svim društvima

Ovi oblici nasilja mogu se dogoditi unutar ili izvan obiteljskog/partnerskog konteksta, a psihološko nasilje, uhođenje i seksualno uznemiravanje ne moraju nužno uključivati fizičke činove.

2.2. Prisilna kontrola i psihološko nasilje prema Istanbulskoj konvenciji

Istanbulska konvencija Vijeća Europe omogućava kazneno procesuiranje nasilja u obitelji na dva načina. Prvo, oslanja se na široku definiciju obiteljskog nasilja i izdvaja tri specifična oblika nasilnih djela koja se mogu dogoditi u obiteljskom ili partnerskom kontekstu – **tjelesno, seksualno i psihološko nasilje** – koja su precizno definirana za potrebe kriminalizacije. Ova kriminalizacija nije ograničena samo na obiteljski ili partnerski kontekst. Drugo, konvencija kvalificira prekršaj kada je počinjen protiv sadašnjeg ili bivšeg supružnika ili partnera i nalaže državama da to tretiraju kao otežavajuću okolnost prilikom određivanja kazne.

Istanbulska konvencija ne koristi termin prisilna kontrola.

Kriminalizacija psihološkog nasilja u Istanbulskoj konvenciji se provodi kroz tri konteksta:

1. U kontekstu obiteljskog nasilja, prema Istanbulskoj konvenciji Vijeća Europe, sveobuhvatna definicija obiteljskog nasilja obuhvaća i psihološko nasilje.
2. Psihološko nasilje je definirano kao samostalno kazneno djelo koje podliježe kriminalizaciji.
3. Uhođenje se prepoznaje kao specifičan oblik psihičkog nasilja koji se također kriminalizira

2.2.1. Psihološko nasilje prema Istanbulskoj Konvenciji

Psihološko nasilje definirano je u Istanbulskoj konvenciji (članak 33.) kao 'svako namjerno ponašanje koje ozbiljno narušava psihički integritet druge osobe putem prisile ili prijetnji' (Vijeće Europe, 2011.a). **Psihološko nasilje obuhvaća niz nasilnih ponašanja, uključujući emocionalno zlostavljanje, verbalno zlostavljanje i kontrolirajuće ponašanje. Psihološko nasilje obično je sastavni dio drugih oblika nasilja nad ženama (npr. uhođenje i internetsko uhođenje).**

Ova vrsta nasilja smatra se djelom počinjenim s **namjerom** koje "**ozbiljno narušava psihološki integritet osobe putem prisile ili prijetnji**". Iako definicija 'namjere' ovisi o nacionalnim zakonima, svi materijalni elementi kaznenog djela zahtijevaju namjeru. Prema

Objašnjavajućem izvješću uz Konvenciju, iako se ozbiljno narušavanje ne definira izričito, prisila i prijetnje moraju biti prisutne kako bi se postigla takva razina štete. Nadalje, **takvo ponašanje mora uključivati više od jednog incidenta i odražavati obrazac zlostavljanja tijekom vremena.** Jedno značajno ograničenje u naporima kriminalizacije prema Konvenciji je da zemlje potpisnice mogu zadržati pravo na uvođenje ne kaznenih sankcija za psihološko nasilje, umjesto kaznenih. Ova rezerva omogućava fleksibilnost pravnim sustavima koji koriste ne kaznene sankcije, a istovremeno čuva načelo kriminalizacije psihološkog nasilja unutar Konvencije.

Prema Istanbulske konvenciji, **kontrolirajuće ponašanje** se odnosi na obrazac ponašanja koje ima za cilj dominaciju nad drugom osobom i uspostavu moć i kontrole nad njom. **To može uključivati različite oblike psihološke, emocionalne, ekonomske i fizičke manipulacije i zlostavljanja.**

Važno je istaknuti da je Europski sud za ljudska prava u predmetu Buturuga protiv Rumunjske⁶ zaključio da je država tuženica prekršila Europsku konvenciju o ljudskim pravima jer nije ispunila svoju obvezu prema EKLJP-u da provede kaznenu istragu o obiteljskom nasilju nakon prijave podnositeljice. **Sud je smatrao da se, prema domaćem i međunarodnom pravu, obiteljsko nasilje ne ograničava samo na fizičko nasilje, već uključuje i psihološko nasilje te uznemiravanje.**

2.3. Procjena kriminalizacije prisilne kontrole i psihološkog nasilja nad ženama u državama članicama Europske unije

Prema istraživanju Agencije Europske unije za temeljna prava (FRA):

- Trećina žena u EU-u doživjela je fizičko i/ili seksualno nasilje od 15. godine života
- 35 posto žena u EU-u doživjelo je kontrolirajuće ponašanje sadašnjih ili bivših partnera
- Oko 50 žena zbog nasilja u obitelji svaki tjedan izgubi život

6

[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22languageisocode%22:\[%22ENG%22\],%22appno%22:\[%2256867/15%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-201342%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22languageisocode%22:[%22ENG%22],%22appno%22:[%2256867/15%22],%22documentcollectionid%22:[%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-201342%22]})

- Otprilike 74 posto Europljana smatra da je nasilje nad ženama česta pojava u njihovoj zemlji
- 44% žena u EU tijekom života doživjelo je psihičko nasilje od partnera.

No, postoje značajne razlike među zemljama: u Danskoj i Latviji gotovo 60% žena prijavilo je da su doživjele neki oblik psihičkog nasilja, dok je u Irskoj to prijavilo oko 31% žena. Ove velike varijacije mogu odražavati različite razine svijesti o psihičkom nasilju nad ženama među ispitanicima.

Većina analiziranih država članica EU tretira psihološko nasilje kao dio obiteljskog ili partnerskog nasilja, dok samo nekoliko njih ima posebno kazneno djelo psihološkog nasilja koje bilježi odnos između žrtve i počinitelja.

Postoji širok spektar kaznenih djela koja uključuju psihološko nasilje, kao što su: prisila, uznemiravanje, prijetnja, verbalno zlostavljanje, uvreda, ponižavanje, zanemarivanje, izolacija, ljubomora, kleveta i difamacija. Države članice EU različito koriste ova kaznena djela, ali ona su neovisna o kontekstu obiteljskog/partnerskog nasilja i nisu prilagođena rodnoj perspektivi.

U nacionalnom kaznenom zakonodavstvu država članica EU-27, četiri oblika nasilja u obitelji (fizičko, seksualno, psihološko i ekonomsko) odražavaju se na različite načine. Psihološko nasilje prisutno je u zakonodavstvu većine zemalja pod raznim oblicima kaznenih djela kao što su prijetnje, prisila, uznemiravanje, uvrede, ucjene, uhođenje itd. Češka, koja nije ratificirala Konvenciju, nema prepoznate oblike psihološkog nasilja u svom zakonodavstvu. U šest država članica (Grčka, Hrvatska, Irska, Malta, Poljska, Švedska), psihološko nasilje u kontekstu nasilja u obitelji izričito je prepoznato kao kazneno djelo (npr. u Poljskoj, kazneno djelo psihološkog zlostavljanja prema rodbini ili osobama s kojima postoji stalna ili privremena ovisnost (Članak 207. Kaznenog zakona)).

2.3.1. Pregled kriminalizacije psihološkog nasilja i prisilne kontrole po državama EU

Uvođenje i implementacija zakonskih mjera protiv psihološkog nasilja i prisilne kontrole variraju među državama članicama Europske unije. Psihološko nasilje često se definira kroz različita kaznena djela kao što su prijetnje, uznemiravanje, prisila i obiteljsko nasilje, dok prisilna kontrola uključuje obrasce ponašanja usmjerene na dominaciju i manipulaciju žrtvom. Ovaj pregled analizira kako su ove oblike nasilja prepoznali i kriminalizirali zakonodavci u EU, ukazujući na razlike u pristupu i izazove u provedbi zakonodavstva.

Nadalje, ističe važnost rodne perspektive i adresira posljedice nedostatka specifičnih zakona za zaštitu žena koje su preživjele nasilje.

Kategorizacija država prema zakonodavnom uređenju psihološkog nasilja

1. Države koje imaju psihološko nasilje kao samostalno kazneno djelo:

- Hrvatska (prisila i nametljivo ponašanje, Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji)
- Irska (prijestup prisilne kontrole)
- Malta (moralno i/ili psihološko nasilje i/ili prisila)
- Poljska (psihološko zlostavljanje)
- Švedska (grubo kršenje integriteta žene, uključujući psihičko nasilje)

2. Države koje imaju psihološko nasilje obuhvaćeno kroz druga kaznena djela:

- Austrija (prisila, ozbiljna prijetnja, kibernetičko zlostavljanje)
- Belgija (degradirajuće postupanje, uznemiravanje, povreda časti ili ugleda, seksizama)
- Bugarska (prijetnja kaznenim djelom protiv osobe ili imovine)
- Cipar (prijetnja kaznenim djelom protiv osobe ili imovine)
- Češka (zlostavljanje osobe koja živi u zajedničkom stanu)
- Njemačka (uhođenje, prijetnja, prisila)
- Danska (prisila, prijetnja, napad)
- Estonija (uvreda, prijetnja, otežavajuće okolnosti)
- Grčka (nezakonito obiteljsko nasilje i prijetnje)
- Španjolska (zastrašivanje supruge ili bivše supruge, prisila)
- Francuska (zastrašivanje supruge ili bivše supruge, prisila)
- Mađarska (prisila, nasilje u obitelji)
- Italija (prijetnja, nasilje u obitelji)
- Luksemburg (opsesivno uznemiravanje)
- Litva (teško narušavanje zdravlja, kleveta, nasilje putem digitalnih medija)
- Latvija (proganjanje)
- Nizozemska (prisila, prijetnja)
- Slovenija (nasilje u obitelji, prisila, prijetnja)
- Slovačka (prisila)

2.4. Rodna perspektiva

Rodna perspektiva je eksplicitno prisutna u zakonima samo u nekoliko zemalja:

- Belgija: Uznemiravanje s otežavajućim okolnostima ako je počinjeno iz mržnje, prezira ili neprijateljstva temeljenog na spolu.
- Španjolska: Članak 171(4) Kaznenog zakona obuhvaća zastrašivanje supruge ili bivše supruge.
- Švedska: Grubo kršenje integriteta žene koje uključuje psihičko nasilje od strane muškaraca koji su bili ili jesu njihovi partneri.

Nedostatak rodne perspektive u zakonodavstvu o psihičkom nasilju može imati specifične posljedice za žene:

- **Neadekvatno prepoznavanje dinamike moći:** Psihičko nasilje često uključuje dinamiku moći i kontrolu koja je specifična za rodne odnose. Bez rodne perspektive, zakonodavstvo možda neće adekvatno prepoznati i adresirati ove specifične aspekte nasilja.
- **Neadekvatna zaštita za žene:** Zakoni bez rodne perspektive možda neće pružiti dovoljnu zaštitu ženama koje su često primarne žrtve psihičkog nasilja u obiteljskom i partnerskom kontekstu.
- **Nedostatak specifičnih programa prevencije:** Prevencija psihičkog nasilja zahtijeva razumijevanje rodne dinamike i specifičnih potreba žena koje su preživjele nasilje. Nedostatak rodne perspektive može rezultirati nedostatkom specifičnih programa i inicijativa za prevenciju nasilja prema ženama.

2.5. Posljedice nepostojanja samostalnog kaznenog djela psihičkog nasilja

Nepostojanje samostalnog kaznenog djela psihološkog nasilja može imati nekoliko posljedica:

1. **Manja vidljivost problema:** Psihološko nasilje se može smatrati manje ozbiljnim jer nije zasebno kriminalizirano.
2. **Složenija pravna zaštita:** Žrtve mogu imati teže vrijeme dokazivanja psihološkog nasilja ako se mora uklopiti u druge kategorije kaznenih djela.
3. **Nedostatak specifičnih sankcija:** Zakonodavstvo možda ne predviđa specifične kazne za psihološko nasilje, što može dovesti do neadekvatnog kažnjavanja počinitelja.

4. **Nedovoljna podrška ženama koje su preživjele nasilje:** Bez prepoznavanja psihološkog nasilja kao posebnog kaznenog djela, žrtve možda neće dobiti odgovarajuću podršku i zaštitu.

Iz navedenog je vidljivo da je psihičko nasilje inkriminirani pod općim kaznenim djelima kao što su prisila i prijetnja. Opća kaznena djela nisu specifična za nasilje prema ženama i nisu dobro usklađena s karakteristikama psihičkog nasilja što direktno rezultira ograničenjem učinkovite kriminalizacije psihičkog nasilja i manjim brojem kaznenih progona.

GREVIO⁷ primjećuje da se odredbe o obiteljskom nasilju rijetko koriste samo za kazneni progon psihičkog nasilja, već se češće koriste za kazneni progon psihičkog nasilja u kombinaciji s fizičkim nasiljem. Psihološko nasilje i prisilna kontrola manje su shvaćeni od drugih oblika obiteljskog nasilja i vrlo često žene koje ih proživljavaju neće prepoznati kao oblik nasilja zbog sam dinamike zlostavljanja i kontrole te zbog kulturnih čimbenika poput mitova o udvaranju. Zbog nedostatka svijesti najčešće će se nasilja prijaviti isključivo ako je praćeno fizičkim nasiljem.

2.6. Zakonodavno uređenje psihičkog nasilja u Republici Hrvatskoj

Hrvatska je poduzela određene korake kako bi osigurala pravnu zaštitu žrtava psihičkog nasilja, no potrebno je daljnje unapređenje zakonodavnog i institucionalnog okvira s jasnom rodnom perspektivom.

Zakonodavni okvir:

1. Kazneni zakon Republike Hrvatske

Članak 138. - Prisila: Ovaj članak kriminalizira prisilu, uključujući psihičko nasilje, kroz upotrebu sile ili prijetnje s ciljem prisile na određeno ponašanje.

Članak 140. - Nametljivo ponašanje: Definiira i sankcionira kontinuirano praćenje, uznemiravanje ili drugo ponašanje koje kod žrtve izaziva strah, tjeskobu ili osjećaj ugroženosti.

2. Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji

Članak 10(3) - Psihičko nasilje: Specifično definiira psihičko nasilje kao ponašanje koje uzrokuje žrtvi povredu dostojanstva ili anksioznost. Ovaj zakon prepoznaje razne oblike psihološkog zlostavljanja, uključujući verbalno zlostavljanje, prijetnje i emocionalnu manipulaciju.

⁷ <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/grevio>

U društvima s patrijarhalnim normama, kao što je Hrvatska, žene su često podložne različitim oblicima psihičkog nasilja koje ima specifične rodne karakteristike poput **kontrole i dominacije** (žene su često izložene oblicima nasilja koji uključuju kontroliranje njihovog ponašanja, izolaciju od prijatelja i obitelji, verbalno zlostavljanje, emocionalnu ucjenu i prijetnje.), **ekonomske ovisnosti** (manipulacija financijama i kontrola nad ekonomskim resursima često su dio psihičkog zlostavljanja) te rodni normi i očekivanja. Društvene norme koje definiraju rodne uloge mogu dodatno otežati ženama prepoznavanje i prijavljivanje psihičkog nasilja. Žene se često suočavaju s društvenim pritiscima da ostanu u nasilnim odnosima zbog straha od stigmatizacije ili osude.

Republika Hrvatska nema prepoznatu prisilnu kontrolu niti u svom prekršajnom niti u kaznenom zakonodavstvu.

2.7. Države koje su kriminalizirale prisilnu kontrolu

Primjer države koja prisilnu kontrolu u intimnim ili obiteljskim odnosima svrstava u kaznena djela je zakonodavstvo Engleske⁸ i Walesa (čl. 76. Zakona o ozbiljnim zločinima iz 2015). Prema navedenom zakonodavstvu za dokazivanje ovog kaznenog djela, ponašanje se mora provoditi "ponovno" ili "kontinuirano", dok je drugi, odvojeni element kaznenog djela da ono mora imati "ozbiljan učinak" na nekoga, a jedan od načina da se to dokaže je da se žrtva barem u dva navrata bojala da će se nad njom primijeniti nasilje ili da se osjećala ozbiljno ugroženom.

Irska 1. siječnja 2019. donosi Zakon o nasilju u obitelji iz 2018.⁹, kojim kriminalizira prisilnu kontrolu u kontekstu braka, građanskog partnerstva ili intimne veze. Konkretno, članak 39., stavak 1., zakona kriminalizira prisilnu kontrolu kada osoba "svjesno i uporno se ponaša na način koji (a) kontrolira ili prisiljava, (b) ozbiljno utječe na relevantnu osobu,171 te (c) što bi razuman čovjek smatrao vjerojatnim da će imati ozbiljan utjecaj na relevantnu osobu". Članak 39., stavak 2., dodatno pojašnjava da se ponašanje osobe smatra da ima ozbiljan učinak na žrtvu ako ponašanje uzrokuje da se ona: "(a) boji da će protiv nje biti upotrijebljeno nasilje ili (b) ozbiljno uznemirenje ili tjeskobu koje ima značajan negativan utjecaj na njezine uobičajene dnevne aktivnosti" .

⁸ <https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/controlling-or-coercive-behaviour-intimate-or-family-relationship>

⁹

<https://www.irishstatutebook.ie/eli/2018/act/6/section/39/enacted/en/index.html>

Prisilna kontrola se u slučaju prekršajnog postupka kažnjava novčanom kaznom ili zatvorom do pet godina.

GREVIO u svom evaluacijskom izvještaju je utvrdio od stupanja na snagu Zakona o obiteljskom nasilju, bilo ukupno 12 optužnica za kazneno djelo prisilne kontrole između 2020. i 2021. godine. Međutim, nema informacija o tome jesu li postojale osuđujuće presude za prisilnu kontrolu bez elemenata fizičkog nasilja. S obzirom na nedostatak takvih podataka, nije moguće zaključiti kako se kazneno djelo prisilne kontrole primjenjuje u praksi i provodi li se odgovornost počinitelja za psihičko nasilje.

U studenom 2022. godine, parlament Novog Južnog Walesa (Australija) je usvojio Zakon o izmjenama zakonodavstva o zločinima (Zakon o prisilnoj kontroli) iz 2022. godine (Zakon). Zakon čini prisilnu kontrolu u trenutnim i bivšim intimnim partnerskim odnosima kaznenim djelom. Kazneno djelo se događa kada odrasla osoba sudjeluje u "tijeku postupanja" zlostavljačkog ponašanja koje je namijenjeno prisiljavanju ili kontroli druge osobe (kazneno djelo prisilne kontrole). Zakon će biti u primjeni od srpnja 2024. godine.

U Kanadi trenutačno je u tijeku postupak usvajanja Zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona (Prisilna kontrola intimnog partnera). Zakon definira prisilnu kontrolu kao oblike ponašanja koji su namijenjeni da kod žrtve izazovu osjećaje straha, srama i krivnje, što im otežava napuštanje nasilne veze:

1. Prijetnje, pokušaji ili uporaba nasilja protiv intimnog partnera, njihove djece, članova obitelji, voljenih osoba ili životinja.
2. Prisila ili pokušaji prisiljavanja intimnog partnera na neželjenu seksualnu aktivnost.
3. Kontrola, pokušaj kontrole ili nadzor nad radnjama, kretanjima ili društvenim interakcijama intimnog partnera, uključujući putem telekomunikacijskih sredstava.
4. Kontroliranje ili pokušaj kontroliranja načina na koji se intimni partner brine o bilo kojoj osobi mlađoj od 18 godina ili bilo kojoj životinji.
5. Kontroliranje ili pokušaj kontroliranja bilo čega u vezi s poslom ili obrazovanjem intimnog partnera.
6. Kontrola ili pokušaj kontrole financija ili druge imovine intimnog partnera ili nadzor nad njihovim financijama.

7. Kontroliranje ili pokušaj kontroliranja partnerovog izražavanja spola, tjelesnog izgleda, načina odijevanja, prehrane, uzimanja lijekova ili pristupa zdravstvenim uslugama ili lijekovima.
8. Kontroliranje ili pokušaj kontroliranja izražavanja misli, mišljenja, vjerskih, duhovnih ili drugih uvjerenja ili kulture intimnog partnera od strane tog partnera, uključujući upotrebu jezika ili pristup njihovoj jezičnoj, vjerskoj, duhovnoj ili kulturnoj zajednici.
9. Prijetnje samoozljeđivanjem ili smrću samoubojstvom.

2.8. Razlozi neprepoznavanja prisilne kontrole kao kažnjivog ponašanja

Prisilna kontrola nije pravno uređena u svim državama iz više razloga:

1. Nedostatak svijesti i razumijevanja

Mnoge zemlje možda nisu svjesne ozbiljnosti i specifičnosti prisilne kontrole kao oblika nasilja. Prisilna kontrola je suptilnija i teže je prepoznati nego fizičko nasilje, što može dovesti do njezina zanemarivanja u zakonodavstvu.

2. Kulturne norme i patrijarhalni sustavi

U nekim društvima, kulturne norme i patrijarhalni sustavi mogu minimizirati ili opravdavati kontrolirajuće ponašanje unutar obitelji ili partnerskih odnosa. To može otežati uvođenje zakona koji prepoznaju i sankcioniraju prisilnu kontrolu.

3. Pravni izazovi

Prisilna kontrola često uključuje kontinuirane obrasce ponašanja, što može biti teško pravno definirati i dokazati. Pravni sustavi mogu biti neskloni donošenju zakona koji su kompleksni za primjenu i provedbu.

4. Resursna ograničenja

Uvođenje novih zakona i osiguranje njihove provedbe zahtijeva resurse, uključujući obuku policijskih službenika, sudaca i drugih relevantnih profesionalaca, kao i osiguranje adekvatnih službi za podršku ženama koje su preživjele nasilje. Mnoge države možda nemaju potrebne resurse za to.

5. Prioriteti zakonodavstva

Zakonodavna tijela često imaju ograničeno vrijeme i resurse te mogu davati prednost drugim pitanjima koja se smatraju hitnijima ili politički važnijima.

2.9. Preporuke za poduzimanje mjera u svrhu prepoznavanja i kriminalizacije prisilne kontrole

1. Podizanje svijesti i edukacija

Provođenje kampanja za podizanje svijesti koje bi informirale javnost, zakonodavce i stručnjake o prisilnoj kontroli i njenim ozbiljnim posljedicama.

Edukacija profesionalaca, uključujući policiju, socijalne radnike, zdravstvene djelatnike i pravnike, o prepoznavanju i odgovaranju na prisilnu kontrolu.

2. Zakonodavne reforme

Uvođenje specifičnih zakona koji prepoznaju prisilnu kontrolu kao zasebno kazneno djelo. Ovi zakoni trebaju biti jasno definirani i omogućiti učinkovit pravni odgovor na ovaj oblik nasilja.

Osiguravanje da zakonodavstvo ima rodnu perspektivu i prepoznaje specifične dinamike moći i kontrole u odnosima.

3. Pravna podrška i resursi

Osiguravanje financijskih i organizacijskih resursa za provedbu zakona, uključujući obuku i resurse za provedbu zakona, sudove i podršku ženama koje su preživjele nasilje.

Pružanje adekvatne pravne podrške ženama koje su preživjele nasilje, uključujući pristup pravnim savjetnicima i podršku kroz sudske postupke.

4. Međusektorska suradnja

Promicanje suradnje između različitih sektora, uključujući pravosuđe, zdravstveni sektor, socijalne službe i nevladine organizacije, kako bi se osigurala sveobuhvatna zaštita i podrška ženama koje su preživjele nasilje.

Razvoj protokola i smjernica za međusektorsku suradnju u slučajevima prisilne kontrole.

5. Istraživanje i evaluacija

Podržavanje istraživanja koja se bave prevalencijom, dinamikom i posljedicama prisilne kontrole te učinkovitosti postojećih zakona i politika.

Redovita evaluacija zakona i politika kako bi se osiguralo da su učinkoviti i da odgovaraju na potrebe žena koje su preživjele nasilje.

3. KVALITATIVNO ISTRAŽIVANJE

3.1. Cilj i problemi

Cilj ovoga istraživanja je steći dublje i potpunije razumijevanje iskustva prisilne kontrole, načina na koji se onda postiže i održava u partnerskim odnosima.

S obzirom na cilj istraživanja, postavljena su sljedeća istraživačka pitanja:

P1: Kako je izgledao početak nasilne veze?

P2: Koji su aspekti prisilne kontrole prisutni u nasilnoj vezi?

P3: Na koji se način prisilna kontrola uspostavlja?

P4: Na koji se način prisilna kontrola održava?

P5: Postoje li elementi prisilne kontrole i nakon izlaska iz nasilne veze?

Iako generalizacija rezultata nije jedan od glavnih stupova kvalitativne metodologije i istraživači se razlikuju u uvjerenju oko mogućnosti šireg zaključivanja s obzirom na dobivene rezultate u kvalitativnom istraživanju, generalizacija u kvalitativnoj metodologiji ima svoje mjesto. Približavanje generalizaciji, u smislu držanja onoga što je dobiveno na malom uzorku istinitim ili približno istinitim i za populaciju iz koje uzorak dolazi, traži uključivanje raznolikosti iskustava u istraživanje (Ritchie i Lewis, 2003). Zbog toga smo u ovo istraživanje uključili raznolika iskustva nasilja u vezi, sudionice različite dobi, te različitog iskustva nakon izlaska iz veze.

3.2. Metodologija

Sudionice

Istraživanje je provedeno na namjerom uzorku 14 žena koje su u razdoblju od proteklih pet godina koristile usluge savjetovališta Autonomne ženske kuće Zagreb.

Sudionice su odabrane po kriteriju izvještavanja o elementima prisilne kontrole stručnjakinjama u AŽKZ.

U Tablici 1 prikazani su osnovni socio-demografski podaci sudionica, kao i način njihova kodiranja u rezultatima prilikom citiranja. Sudionice su bile u dobi od 25 do 53 godine, među njima šest ih ima srednju stručnu spremu, a ostale su završile fakultet. Jedna sudionica ima četvoro djece, dok većina ima jedno ili dvoje. Sve osim jedne sudionice nisu više u vezi/braku s nasilnikom o kojem su pričale u intervjuu.

Tablica 1 – Sudionice kvalitativnog istraživanja

Kod	dob	Stručna sprema	Broj djece
sudionica 1	42	VSS	2
sudionica 2	35	SSS	3
sudionica 3	45	SSS	3
sudionica 4	47	VSS	1
sudionica 5	45	VŠS	4
sudionica 6	41	VSS	1
sudionica 7	41	VŠS	2
sudionica 8	40	VŠS	2
sudionica 9	49	VSS	1
sudionica 10	53	VSS	1
sudionica 11	25	SSS	1
sudionica 12	29	SSS	2
sudionica 13	53	SSS	2
sudionica 14	40	SSS	3

Instrument

Vodič za intervju - kako bi se proveli dubinski, polustrukturirani intervjui i time odgovorilo na postavljena istraživačka pitanja, kreirali smo vodič za intervju, koji se sastojao od pitanja otvorenoga tipa unutar 4 tematske cjeline – razdoblje početka veze; iskustvo nasilja u vezi, iskustvo prisilne kontrole, razdoblje nakon izlaska iz veze.

Uz pitanja otvorenog tipa, sudionicama su se po potrebi postavljala i dodatna potpitanja. Pitanja za intervju sastavili su istraživači, sve iskusne stručnjakinje u području rodno uvjetovanog nasilja.

Postupak

Za prikupljanje podataka koristila se metoda polustrukturiranog intervjua. Razlog odabira intervjua kao istraživačke metode leži u osjetljivosti istraživane teme, a razlog odabira polustrukturiranog intervjua leži u eksploraciji tema koje će se pojaviti, uz osiguravanje tematske konzistencije kroz slučajeve (O'Callaghan i sur., 2023).

Intervjue su provodile dvije osobe educirane u domeni rodno uvjetovanog nasilja, a koje su sa sudionicima od prije imale uspostavljen odnos povjerenja.

Intervjui su se odvijali u prikladnim uvjetima - osigurala se prostorija bez buke i drugih distraktibilnih podražaja. Dio intervjua sa sudionicama koje ne žive u Zagrebu ili nisu bile u mogućnosti doći u prostorije Autonomne ženske kuće Zagreb odvio se putem Zoom platforme.

Sudionicama su se, prije samoga intervjua, naglasila njihova prava - da im je zajamčena povjerljivost izrečenoga, da će podatci u izvornom obliku (onome koji nije očišćen od potencijalnih identifikatora) biti dostupni samo istraživaču, da će se prilikom transkripcije intervjua maknuti svi identifikatori, da mogu u bilo kojem trenutku odustati od sudjelovanja. Na početku razgovora, od sudionica se zatražio pristanak za snimanje razgovora, te su svi razgovori snimani.

Nakon provedenih intervjua, izradili su se transkripti razgovora. Koristio se deduktivni pristup u analiziranju podataka. Deduktivni pristup za proces kodiranja koristi postojeći okvir sastavljen od tema. Okvir se „aplicira“ u analizi u očekivanju određenih ključnih koncepata u podacima (Azungah, 2018).

Jedna je istraživačica radila na obradi podataka - više puta je čitala transkripte razgovora, potom je provela postupak kodiranja sadržaja prema predviđenim kategorijama, te su se slične kategorije objedinile u kategorije višega reda.

Za obradu podataka koristio se softver za analizu kvalitativnih podataka NVivo14.

3.3.Rezultati

Razdoblje prije braka

Uočena su tri obilježja početka veza koja se javljaju kod svih sudionica: *brzo napredovanje veze u status ozbiljne veze, pokušaji prekida veze prije stupanja u brak/trudnoće, upornost u tome da je osvoji.*

Sudionice redovito opisuju kako su veze u roku nekoliko mjeseci dosegle karakter ozbiljne veze. Čak i kod sudionica kod kojih je veza na početku bila na daljinu, vrlo brzo se o vezi počelo govoriti kao o ozbiljnoj vezi. Razgovori o djeci, o zajedničkom useljavanju, zajedničkoj budućnosti, koja će naravno biti divna, sve se to događalo vrlo brzo.

On je jako sve ubrzavao. Znači, jako je sve ubrzavao, sudionica 4

Četiri mjeseca je prošlo kad smo mi stupili u vezu, dok me je zaprosio., sudionica 6

Da ćemo do kraja, do groba ćemo biti zajedno. Da ćemo imati djecu, da ćemo putovati, da ćemo živjeti. Da ćemo odmah praviti dijete., sudionica 5

Zanimljiv je podatak da sudionice opisuju kako nisu bile do kraja suglasne s tim brzim napredovanjem, imale su dojam kao da ih je to „zaskočilo“, ali bilo im je pre neugodno opirati se tome, nisu htjele osramotiti njega i/ili sebe. Opisuju to kao osjećaj nelagode, kao neku intuiciju da nešto ne štima, ali je uvučenost u cijelu priču već bila tolika da nisu imale dojam da mogu van iz toga.

Ali nisam znala da mogu van i ja sam čak jedan trenutku htjela otkazat vjenčanje prije vjenčanja, možda mjesec dana prije, ali sam mislila, evo, baš u glavi mi je bilo kako ću to sad reći mami., sudionica 4

Doslovno sad vidim da nisam uopće imala prostora za sebe kada je ta veza krenula. I to je onako bio, on je sad tu, on je sad divan, sad je krasan, sudionica 8

On samo želi biti sa mnom, ja sam njemu tako savršena. Ne zanima ga ništa drugo u životu, sve će prilagoditi meni. Ja on će samo biti sa mnom i dolaziti meni, pa mi kuha, pa kuha vamo, pa tamo, pa nešto stalno je tu., sudionica 7

Kad opisuju kako je do te ozbiljnosti došlo, sudionice opisuju ponašanja koja odgovaraju tzv. *love bombingu* – izljeve velike ljubavi, posvećivanje pažnje na način na koji im nitko nikad prije nije posvetio pažnju, slaganje u svim aspektima života – odnosno kako bi one pisale, imale su dojam da su im one najvažnije i najposebnije.

Njegovo je bilo ono da ti misliš da je on najposebnije biće na svijetu, ostavi ti porukicu pred vratima, ružu, ovo ono., sudionica 1

X na taj način da se on meni predstavio u nekakvom super svjetlu. Shvatila sam kao jednog normalnog, modernog dečka, ono iz Zagreba, koji je društven, zabavan, zanimljiv, sve, sve, sve, sve., sudionica 4

To su bili takvi izljevi ljubavi i ono nekakvo totalno ludilo. Onako nekako kako bi rekla , zapravo me potpuno opčinio i pravio se da je super. Meni se činilo da živim ono u raj., sudionica 9

te njegove lažne izjave kako od trena otkad je on mene ugledao je on znao da sam ja stvorena za njega. Da sam ja najljepša cura koju je on ikad vidio u životu da on ne može meni objasniti koliko on mene voli. Mislim sad sa ovom pameti i s ovim razumom , shvaćam što je radio. Ali , evo tad, u tom trenutku je meni izazivao leptiriće u trbuhu., sudionica 2

U toj fazi nasilni partneri bi se ponekad na nešto naljutili ili uvrijedili, najčešće na neku sitnicu – one su bile sklone već tada brzo se ispričati ili nešto promijeniti kako se on ne bi ljutio, jer su htjele vratiti onaj osjećaj kad su najvažnije i najposebnije. Tada to nisu uočavale kao obrazac, ali sad na to gledaju kao na igru „toplo-hladno“ u kojoj su one, kako kažu – izgubile.

Onda ja pišem poruke na broj i ništa se ne odgovara, kasnije kao da ništa ne je bilo. Tako se ponaša, kao da ništa ne je bilo. I onda ja sam žurila na te sastanke u Skypeu., sudionica 5

I onda me je otkantao, pa bi povremeno poslao poruku, pa bi opet prestao se javljati, pa bi se opet javio, pa opet prestao., sudionica 2

Napravi neku gestu, nešto što inače ljudi ne rade , pa onda ti se ne javi tjedan dana, ti čekaš kad će se javiti. Čista ona igra narcisa, psihopata . Postaneš ovisan o tome nečemu. Ono toplo hladno , toplo hladno , sudionica 13

Drugo obilježje veza bilo je prekidanje prije braka/zajedničkog useljenja. Većina sudionica opisuje kako su u nekom trenutku tu vezu prekinule, ali su se ipak u nju vraćale. Kao razlog

opisuju molbe partnera da se vrate, da će se promijeniti, da uz njih rješavaju svoje probleme i sl. One su u to povjerovala i dale im drugu šansu.

I tu smo i prekinuli u jednom momentu . Potom se ponovo pomirili i nakon toga smo počeli zajedno živjeti., sudionica 3

I uglavnom znam da sam se u samo početku, nisam se poslušala. Imala sam svaki dan spakirane kofere, evo ja idem, ja se sad vraćam doma. I onda naravno nemoj, sve je ono udovoljavanje., sudionica 10

Ostale su mi nekakve situacije u glavi, gdje ono, sam se mislila, je li to zbilja tako, ili je to nešto od čega ja trebam bježati., sudionica 8

Posljednje obilježje je upornost partnera da ta veza postane ozbiljna, odnosno da ih osvoje. Na početku veze nisu prihvaćali odbijanje, bili su uporni u nastojanjima da ih osvoje i od početne odbojnosti to im je ponašanje nakon nekog vremena postalo prihvatljivo, odnosno počele su ga tumačiti kao znak da su im posebne i da se nitko oko njih do tad na taj način nije trudio.

On je tada došao, on je mene snimio i doslovno bio uporan dok ja nisam popustila., sudionica 7

Veza/brak u kojoj je dominirala prisilna kontrola

Veza/brak u kojoj su sudionice bile bio je obilježen različitim oblicima nasilja, a samo nasilje je s vremenom eskaliralo.

Nasilja je kod većine sudionica u nekom obliku bilo i prije ulaska u brak, ali kako je to razdoblje bilo obilježeno značajnim obasipanjem pažnjom i ljubavlju, sudionice su preko njega prešle. Osim toga, kod većine njih su ti događaji bili praćeni isprikama, iskazima kajanja i obećanjima da se to nikad više neće ponoviti. Tek kod manjeg broja njih, partner se u razdoblju nakon nasilja pravio kao da se ono nije dogodilo.

Izolacija

Prvo obilježje veze o kojem sudionice pričaju je izolacija od rodbine i prijateljica. Kod nekih je to ponašanje počelo i prije braka, ali je bilo objašnjeno više romantičnim razlozima – željom da se svo vrijeme provodi s partnerom, na što su one na početku i pristajale.

Znači, manje-više mic po mic prestaneš se družiti s bilom kim., sudionica 1

Jedino što sam zapravo svaki slobodan trenutak provodila samo s njim i uopće nisam imala nikakav socijalni život znači nikakvi život, ono sa svojim vršnjacima, da sam stvorila neke kontakte nego cijeli moj život je bio on., sudionica 9

Nakon početne faze, kontrola s kim se smije, a s kim ne smije družiti postala je vrlo otvorena i zahtijevajuća. Objašnjenja zašto se s nekim ne smije družiti variraju od te osobe mene ne vole i pričaju loše o meni, preko prijateljice su ti kurve i ti se s njima ne bi trebala družiti jer si onda i ti takva, do majke s djecom ne hodaju po kavama jer to nije primjereno ponašanje.

Pokušaji da je odvoji od njenog socijalnog kruga kod dijela sudionica uključivali su i govorenje loših stvari o njoj tim ljudima, ogovaranja, laganja i ponižavanja.

Da me žele udaljiti od njega. Nisu dorasli njemu, njegovoj obitelji. Misle mi loše. Meni je moj brat mislio loše, meni mama i tata , pa kad nije mogao protiv njih, onda ih je zvao i lagao o meni, da ja izlazim okolo, da ne kuham., sudionica 1

Svašta je radio. Znači to što nitko ne možeš smisliti, on to uradi i ono, isto kao što sad nakon razvoda. Nakon ovoga svega, on i njegova obitelj zovu moju rodbinu koja živi u Austriji, u Kanadi, u Njemačkoj, koju su nekad sreli i pričaju o meni priče., 1

svađao se stalno s mojima, pa mi je branio odlaske kod mame i branio dolaske mojih sestri kod mene. Sestra mi je jedna živjela stotinjak metara dalje od mene, branio mi je ići kod nje na kavu da ne mogu da ga tračam sa sestrom svojom., sudionica 3

nisam bila ni svjesna, ja sam se jednostavno prestala družiti sa svojim prijateljicama, prestala sam izazviti na van, izgubila sam volju za išta, uvijek je govorio loše, moja sestra ne valja, moja sestra je katastrofa, moji ne valjaju, nitko ne valja, majora mu ide na živce, ona je u kurcu, ono ovo, ono., sudionica 8

Znaš, ona loše utječe na tebe, odvlači te od mene, ona nema dečka , ona ne zna kako je to.

Budeš vidjela kako će se ona ponašati kada ona sebi nekog nađe. I tako je uglavnom bilo za svaku moju prijateljicu za svaku je imao nekakav. Stalno mu je nešto smetalo bilo to. Ona je ovakva. Ova je, za nju zna, priča se po kvartu da je kurva, ona će me odvući u totalno krive vode. Dok nije došao do toga da ja na kraju nisam imala prijatelja, dok sam samo s njim hodala po, sudionica 2

Sudionice navode da ih je, jednom kad su bile izolirane, a nasilje je sve više eskaliralo, sram i pokušaji da sve zataškaju sprječavao da te kontakte obnove ili da se trude oko njih. Naprosto im je bilo lakše na taj način sakriti kako njihov život izgleda i što se događa kod njih doma. Navode da su zavjet šutnje preuzela i djeca.

I dok nisam odlazila nigdje bez njega . Tad sam već toliko duboko bila upletena u sve to i osjećala toliki sram uopće to nekome priznat., sudionica 2

Nikad nitko nije znao šta se kod nas u kući događa, naša četiri zida. Jer mene bilo, sramota je bilo kome to ispričati, bilo kome reći. Čak nisu ni djeca nikome pričala o tome., sudionica 3

Ponižavanje i omalovažavanje

Usko povezano sa izolacijom je i ponižavanje i javno sramoćenje. S jedne strane partneri bi ih vrlo otvoreno ponižavali pred drugim ljudima – da su glupe, nesposobne, loše majke, loše domaćice, zapuštenog izgleda i sl. S druge strane, naročito partneri koji su bili skloni alkoholu, znali bi na proslavama ili obiteljskim događanjima raditi scene da je njima bilo jednostavnije ostajati doma i nigdje ne ići, ni u čemu ne sudjelovati.

Al to je bilo pred drugim ljudima, ono poniziti te, vidi je ovo ono, šta ti znaš, ne bi ti imala, ti ništa ne bi imala da nije mene., sudionica 14

Glupa si, ili ismijavat kako izgledam ili kako kuham ili znači dođe u goste, sjedi, namusi se, kao da mu je, mislim kako ću ga voditi negdje, uvrijedi ljude. Sjedi, namusi se, pojede sve, popije, ne progovori riječ. Ono sramotila sam se., sudionica 1

Daj ti šuti ja sad pričam. Znao, znao je biti grub , znao je biti onako ponižavati me raznim komentarima pred drugima ili..., sudionica 2

Najveći dio ponižavanja i omalovažavanja događao se bez prisustva drugih ljudi, eventualno pred djecom. To je ponovno uključivalo od izgleda, načina ponašanja, obavljanja kućanskih poslova, provođenja slobodnog vremena, zapravo svakog aspekta njihovog života.

Vidi kolika si. Kakva si to, ja se obučem idem na ogledalo, a na šta ličiš i slično. Ja sam mislila da sam ja King Kong. Osjećala sam se tako. Tko bi te takvu., sudionica 14

Pa znam reći, sve ovo što vidiš, to sam ja stekao, ti si nitko i ništa, da nema mene bila bi kruva gladna, ti si tupavi bosanac, ja ga onda pitam, zašto su bosanci tupavi? Mislim, po čemu sam ja tupava?, marica

Govoriti mi ružne riječi. Kako sam bezobrazna, kako sam kurva. Kako nisam normalna., sudionica 12

Znači u početku je super, jel? Pogledajte, je divna, najdivnija, jel? A onda kasnije ili bi me ignorirao ili bi me ponižavao, ili pričao, ono, takve gluposti, ova moja ne zna skuvat', ova moja ne zna, a ova moja dok mene nije upoznala, ono, ništa nije znala, ja sam te spasio, sam te, jel tako, lipa, ja sam tebe spasio, gdje bi ti bila da ti mene nije bilo, sudionica 8

Kad ništa živo dobro ne radiš, ništa ti ne znaš. Ma šta ti znaš? Ti samo znaš tipkat po mobitelu i ići na trepavice. To su bile oni dani kad sam otišla na trepavice., sudionica 11

Sudionice opisuju da je omalovažavanje dolazilo vrlo često potpuno neočekivano i, kako one kažu, iz ničega. Partneri su imali vrlo jasne zahtjeve kako žele da se stvari obavljaju, ali bi onda za istu stvar nekad izrazili zadovoljstvo, a ponekad iznimno nezadovoljstvo. To je kod njih polako stvaralo osjećaj nesigurnosti u sebe te potrebu da mu udovolje, ali najčešće nisu znale kako.

Pa imao i je svoje prohtjeve, ali ja sam se trudila da napravim ono što najbolje mogu i ako to nije bilo po njegovoj volji, kažem da je uvijek bila svađa. Ako nešto nisam dobro napravila, zašto sam to napravila i ne znam, nisam dobro skuhalo., sudionica 12

Nikad nije bio zadovoljan. Ili mu je bilo preslano ili mu je bilo pre masno ili. Ništa ne valja, ne znaš kuhati, nemaš pojma i tak. A pojeo bi normalno sve., sudionica 10

Izluđivanje

Taj osjećaj da nikad ne znaš što si dobro, a što loše napravila, da ne možeš predvidjeti njegove reakcije ili da ih uvjeravaju da se nešto je ili nije dogodilo, a suprotno je od onog kako se sjećaju, bio je posebno uznemirujući i frustrirajući za sudionice.

Nikad ne znaš kad si dobar, kad si loš, kad je njemu happy day, kad je ne znam što, što se dogodilo već, il kad je nešto dobro slagao u nečemu velikom ili prevara ili nešto., sudionica 1
A nekad ima da mu ništa ne smeta, ali ti ne znaš nikad kad je taj dan, i što je taj dan, nikad ne znaš kad će kući doći, niti smiješ pitati kad će doći., sudionica 13

I doslovce te uvjeri u neke stvari koje si prije radio sam, i onda te on uvjeri da ti sam bez njega ne možeš živjeti., sudionica 14

Nikako nisam mogla shvatit, što mi se događa, i ja sam si dozvolila, da me, ono, uvjerava da sam luda, da pretjerujem, da umišljam, da sam histerična, da sam ja kriva za sve, da on mene nije udario, nego on mene odgurnuo, jer sam ja nenormalna, potpuna katastrofa., sudionica 8
To je jako često radio. Rekao bi da, ili to nije rekao, da sam ja luda da si ja to umišljam. Da to nije bilo tad, nego da je bilo u neko, ne znam sasvim drugo vrijeme. ili da on to nikad nije izgovorio . Zašto ja to izmišljam jer da to nije izašlo iz njegovih usta ? Mislim u većini slučajeva je znao govoriti da sam luda, da ja to izmišljam. To je radio do te mjere da sam ja stvarno preispitivala sebe da li sam stvarno luda., sudionica 2

Takvo ponašanje dovelo je do toga da su one stalno bile opterećene s time kako anticipirati, pa onda izbjeći njegovo nezadovoljstvo, da su stalno hodale kao „po jajima“ i bile pod stalnim stresom. Jer izljevi njegovog nezadovoljstva su s vremenom postali sve učestaliji, a iskazi nezadovoljstva sve intenzivniji i okrutniji.

Sjećam se da kad je to postalo baš, baš intenzivno, on bi došao s terena i ja bi sredila sve, djecu, posteljину promijenila, podovi usisani, oprana suđerica, večera, zubi, svi sređeni, sjedimo ovako na kauču. Ono, ja se sjećam da sam uhvatila da kao u filmovima iz 50-ih se presvlačimo i sređujemo za njegov dolazak doma s posla i on uđe na vrata, i krene psovati, da na šta kuća liči, šta je ovo? Podiže noge, gleda, više, maknite se! I on ide usisavati. I kćer plače i govori, tata, ali usisali smo sve, sve je čisto, sve je čisto., sudionica 8

Kontrolirajuće ponašanje

Gotovo da nema aspekta zajedničkog života koji partneri nisu željeli kontrolirati i za koje nisu imali očekivanja o tome kako stvari trebaju izgledati. Obrasci kontrole kod svih su sudionica bili različiti – sve je ovisilo o tome što je partnerima bilo važno i na što su se usmjerili. Kontrola se postizala time da se nikad do kraja ne zna čime će biti zadovoljan, odnosno da je uvijek postojalo nešto s čime bi bio nezadovoljan.

I jednostavno sam shvatila da sve što god mi radimo zapravo ne radimo mi nego mora biti kako on kaže. To je nešto prvo što sam shvatila kod njega da je to da on želi neku kontrolu., sudionica 12

I zapravo za cijelo vrijeme tog našeg zajedničkog života sam se borila za to neko pravo koje znam da imam, a oduzimao mi ga je. A pravo na što? Pravo na slobodu, recimo. Pravo na slobodno mišljenje. Pravo da gestikuliram kako ja želim., sudionica 11

Nekako radila sam najbolje što sam mogla kao majka, kao supruga kao sve, ali to ništa nije bilo dovoljno dobro nikada. Uvijek je bilo, ne znam zašto je ova žlica lijevo a nije desno. Opet ti je ručak ovakav, stalno je bilo ponižavanje. Ofarbala si mi, ne znam, majicu si mi ofarbala. Mislim što god sam napravila nije bilo dobro., sudionica 10

Kod većine sudionica partneri su imali očekivanja o tome kako bi one trebale izgledati i odijevati se. To se odnosilo i na uljepšavanje (frizure, farbanje kose, lakiranje noktiju i šminkanje) i na način odijevanje (što je prihvatljivo, a što ne). U većini slučajeva se radilo o tome da one trebaju izgledati što manje atraktivno i neupaljivo. Međutim, to je istovremeno bilo i plodno područje za omalovažavanje – s jedne ti strane ne dam da se uređuješ, a onda te s druge strane vrijeđam jer si se zapustila, jer si debela, da druge žene izgledaju ljepše i privlačnije.

Govorio mi je ne smiješ se tako ošišati, i ne možeš se bojati u tipa u crveno . Ne možeš se šminkati i ne smiješ pušiti., sudionica 3

To je počelo sad tek, sad mu je smetalo što lakiram nokte, što odem frizerki, a kod frizerke jednostavno odem malo preljev staviti i poišat vrhove, sudionica 4

Izbijale su trzavice zato što sam išla na posao. Zato što sam imala prijatelje. Mobitel mi je znao uzimat.

volim se ofarbati, volim se dobro osjećati u svojoj koži, tako je on mene okrivljava da se ja moram za nekog drugog, tj. za njega se moram sređivat, a i ako se moram sređivat da sam ja njim lijepa i tako prirodna., sudionica 11

Ili sam kupila nešto što je on smatrao da je kurvinski i da u tome privlačim poglede samo drugih frajera i da, da li stvarno takva želim izaći van . Kad s njim idem van , onda se obučem u opanke i u ne znam šta. Kad svojim prijateljicama idem na kavu , onda se obučem kao kurva , tako da bi mi svi mogli gledat po gradu ili ne znam., sudionica 2

Očekivanja vezana uz kućanstvo su bila često prisutna među sudionicama. Od toga što i kako se treba kuhati, do toga na koji se način treba spremati i čistiti kuća. Među sudionicima bilo je i onih kod kojih partneri nisu imali jasna očekivanja, ali su itekako bili spremni prigovarati i omalovažavati ih ako nešto nije kako su oni zamislili.

Predmet kontrole bile su i financije. Vladala je politika u kojoj je njegov novac njegov novac, a njen novac, zajednički novac kojim on upravlja. Tako da su sudionice, iako su sve imale prihode tijekom braka, bile stalno bez novca i za sve su morale pitati njega.

Nikad nisam znala koliko su njegova stvarna primanja. Uvijek sam imala dojam da smatra da je njegov novac vrijedniji od onog što ja zaradim, ali recimo s novcem nisam si mogla kupit ono što sam ja stvarno htjela., sudionica 6

On bi funkcionirao na način da skine meni sve novce s računa i onda je on meni uplaćivao po 200, 300, 500 kuna i smatrao je velikim problemom kad bi ja trošila gotovinu da on ne vidi gdje ja trošim, jer on želi samo voditi evidenciju da on zna koliko mi trošimo otprilike. Sudionica 8
On je svoju plaću trošio tako da je on dosta toga stavljao sebi na stranu, da ja nisam znala, a ja sam svoju plaću sve utrošila na gorivo, na auto, na djecu i na školu, na kredit i tako., sudionica 12

Tipa trebam kupit svoje higijenske potrepštine za sebe da ga moram tražiti. Ionako mi je vikao trošiš moje novce gdje su moje pare sve si potrošila, sve kupila za moje novce, a od njegovih novaca, plaće nije ostalo ništa nakon kaj je on svaki dan na sebe trošio prije tipa 50 do sto kuna., sudionica 3

Kao što smo već naveli, gdje, kad i s kim se sudionica druži je bilo često predmet kontrole. To je dodatno bilo praćeno i kontroliranjem kretanja putem mobitela i lokacije, zahtijevanjem da se fotografiraju i pokažu gdje su, kontroliranjem poziva i sms-ova i sl.

Sve je htio kontrolirat. Htio je kontrolirati, dobro, pozive, poruke, standardno, s kim si pričala, jesi li brisala pozive, jesi zvala mater, jesi rekla sestri, jesi..., sudionica 14

Kontrolirat mi s kim pričam. Koliko pričam. Poruke mi je gledao. Onda me maltretirao da se ne smijem čut sa svojimima. Zašto ja pričam toliko s mamom? Zašto pričam toliko sa sestrom?, sudionica 12

On je znao moje sve lozinke. I kada sam ja došla kod njega, ja sam vidjela da je moj Viber kod njega. Znači, on je imao isti taj račun i gledao je moje poruke., sudionica 5

Kontrolirao je e-mail. Kontrolirao je e-mail jer dakle, to se tad jedino moglo, da je u današnje vrijeme sigurno bi bio kontrolirao puno više, sudionica 9

Neposluh, kako su ga sudionice zvale, odnosno kršenje pravila ili ne obavljanje stvari kako su partneri odredili kažnjavao se na najrazličitije načine – od šutnje nekoliko dana, tjedana i

mjeseci, do vrijeđanja, verbalnog, tjelesnog i seksualnog nasilja. Sudionice opisuju da bi se partner od ljutnje „izobličio“ i da bi osjećale intenzivan strah od posljedica njegove ljutnje. Kažnjavanje je znalo biti i oduzimanjem recimo ključeva od automobila, novca, odlazenjem iz kuće bez da one znaju gdje su i kad će se i kakvi vratiti. Jedna sudionica opisivala je kako bi je partner zajedno sa djecom znao izbaciti iz kuće i ne bi je puštao unutra – ponekad se to znalo događati po noći.

Ukoliko bi se pitanje odlaska ili rastave braka postavilo partneri su iskazivali vrlo jasne prijetnje ili ubojstvom ili oduzimanjem djece i javnim sramoćenjem (proglasit ću te ludim i sve ti oduzeti).

Više nisam htjela igrati njegovim pravilima. I tad je postajao sve ljući i sve agresivniji. U stvari, od kad sam ja postala neposlušna i od kad nisam igrala po njegovim pravilima su stvari krenule su na sve gore. Pogotovo što se djece recimo tiče., sudionica 2

Nekad bi završilo sa fizičkim njegovim kažnjavanjem, a nekad ovaj, nekad samo verbalno, pa onda ne razgovorom eto tako po tjedan dva pa sam znala kad se ispuše i kad ga ona stvar zasvrbi da će ponovo početi pričat., sudionica 13

Znao je do tri mjeseca ne razgovarati sa mnom, u istom stanu., sudionica 6

Uzeo sam ti pravo. Tako je znao reći u zadnje vrijeme . Nemaš pravo na vožnju i nemaš pravo, ni na što nemaš pravo., sudionica 11

Dok je sin bio maloljetan, on bi meni govorio imam ja vezu u centru, uzet ću ti malog. To je uvijek, to je bila ta prijetnja. Dok je sin išao u osnovnu školi zaista bila je prijetnja, imam ženu u centru i kao tebe će proglasiti ovakvom i onakvom, mali ostaje ovdje, uzet ću ti malog. Ti odi, ali mali ostaje ovdje. I to je znam da sam slavila sinovu punoljetnost, jer sam rekla eto ga sad mi ne može više uzeti malog., Sanja

Kažnjavanjem, ne komunikacijom, odlazenjem iz stana, da ne znamo gdje, ni kad će doći, ni kad će se vratiti. Ne bi ostavio ni novce. Spolnim odnosima to je prestalo automatski, kad se ona rodila toga više nije ni bilo skoro., sudionica 12

Ali znao je onako usput pribije me u zid, pa se kao nešto nabio, dok su djeca u kući, ja sam se užasavala od toga, ono čisto kao da si komad mesa. Ponižavanje, sudionica 1

Znao me vući za kosu, zgurati s kreveta dole, govorit svakakve ružne stvari, i ono je... ti mater, sigurno imaš nekog drugog. Pokazat ću ti, vidjet ćeš. Šta ti to radiš, koga ti to imaš? Zašto? Zašto nećeš? Zašto ovo? Zašto ono? Doslovce, na silu, je to radio, ja plačem, a on viče što plačeš kravo glupa kad znam da ti je lijepo kao i meni. Sudionica 3

Taj pištolj kad bi god on dreknuo, kad bi bio takav kakav je unosi se u lice, izivljavao se po stanu. Ja sam uvijek imala tu sliku kutije na polici među igračkama za pištolj., sudionica 1
Zato što je on uvijek vikao ako ga prijavim policiji, ako nekome nešto kažem, on će izaći nakon 24 sata, on će mene riješiti, staviti će mi bombu u usta, sa sjekirom će me. To je postalo nešto svakodnevno di sam ja osjećala konstantno strah za svoj život i šta će moja djeca bez mene ako se meni nešto dogodi., sudionica 3

Imala sam dva straha imala sam nekakav strah ne znam zašto, ali tad sam imala strah spavati dok ne zaspe, ne znam zašto to mi je nešto govorilo on bi došao pijan tko zna kada u noći, ja bi morala drugi dan na posao ili kad sam bila trudna bez obzira ležala bih čekala bi da on zaspe, nisam mogla spavati moram ga čut' ka hrče u drugoj sobi da se ja mogu se opustiti, A drugi veliki strah je bio za financije da ja više ništa ne mogu jer ja sad sam uvučena u njegove financije i sad mi jednostavno treba on da preživim., sudionica 4

Na to imao je totalno histeričnu užasnua ovaj agresivnu reakciju počeo je razbijati po kući . Izletio je vani . Nije ga bilo sedam osam sati tipa do dva tri ujutro. Ja sam bila van sebe od ono. Od brige, od nervoze i od totalno šokirana što je di je . Išla ga čak i tražiti. Nije mi bilo ništa jasno., sudionica 9

Promjene uslijed nasilja

Sudionice opisuju kako su se zbog svega što su proživljavale, ali i zbog svega čega su se bojale da bi im se moglo dogoditi ukoliko ne slijede pravila, do temelja promijenile. Da su promijenile svoje ponašanje, svoju ličnost i da imaju dojam da one koje su bile prije ulaska u tu veze više ne postoje. Neke su izvještavale o simptomima depresije, čak i do razine suicidalnosti.

Ali, to definitivno, tih 8 godina nisam bila ja. Djeca su me spašavala jer sam bila to neka nova ja koja se rodila i koja je preživljavala radi njih i bila sretna s njima, ali u ogromnom strahu zbog njih s druge strane, a ovo je sad opet neka treća ja, a ona ja prije braka, ona ja kao cura, ta više ne postoji., sudionica 1

Imala sam osjećaj da moram evo paziti, da moram mijenjat ponašanje. Paziti da ga, da nam se opet ne ponovi i slično., sudionica 13

ja sam imala osjećaj kroz tu vezu, kako ona napreduje, da ja nestajem, komad mene nestaje, komad mene se briše. I kužila sam da nešto ne štima, a ja nisam to znala objasniti., sudionica 8

Ja sam izgubila identitet. Znači znala sam prepoznat kako će se on ponašati onda u skladu s tim sebe prilagođavati., sudionica 5

Oduzeo mi je mene, sve te godine, oduzeo mi je mene. Prije njega sam bila vreckava, puna života. Ljudi su obožavali bit u društvu sa mnom . uvijek smo se zezali. Pomagala sam svima. Stvarno nisam ulazila u nikakve konflikte i bavila sam se sportom. Puno sam putovala, planinarila sam, klizala sam, rolala sam. Sve sam to prestala kad sam njega upoznala., sudionica 2

Mislim si čak i to nekako, kad sam bila toliko pod tom, kako bi rekla kontrolom , s tim da sam također u to vrijeme već bila blago i suicidalna., sudionica 9

Odnos s djecom

Većina sudionica navodi da su partneri minimalno sudjelovali u odgoju djece i njihovom odrastanju. Oni su smatrali da je to obaveza i dužnost majke i nisu bili pretjerano zainteresirani za djecu. Zbog samog nasilja kojem su prisustvovali, a većina njih i sami bili direktne žrtve (kao oblik discipliniranja – tako su očevi objašnjavali nasilje), djeca su bila u strahu od očeva i bojala se što će se dogoditi kad dođu doma.

On prolazi kraj njih kao da ih nema, niti su one njemu dolazile. One su navikle, one se njemu uopće nisu obraćale, ono, došao kući ili ne došao, ulazi i izlazi ništa., sudionica 1

U principu rijetko je bio kad doma da bi mi govorio kako ih trebam odgajati, bila sam vječito s njima sama. Bila sam vječito s njima sama. Sve odlaske kod doktora sam išla sama, a on je samo kad su recimo dobili lošu ocjenu vikao im tupava si kao i mama, glupa si kao i mama, nemaš pojma, ne znaš ništa., sudionica 3

Vidjela sam da su i djeca u grču, kad se on vraća i kad je on tu, i da doslovno osjetim na sebi i na djeci kad on u ponedjeljak popodne zatvori vrata, da nas troje odahnemo., sudionica 8

Djecu za koju nije znao kad su prohodala, kad im je izbio prvi zub. za koju nije znao koliko puta su se po noći probudili . Kojima nije pelene mijenjao, nije znao koju grupu u vrtiću idu . Nije znao u školi u koji razred idu, kako im se zovu učiteljice, kako im se zove najbolji prijatelj. Koja im je najdraža boja. Sudionica 2

Neke sudionice spominju i obrasce kontra-roditeljstva – odnosno da bi partner djeci dopuštao stvari koje bi ona zabranjivala i obrnuto.

Uvijek je bilo obrnuto od onoga što sam ja rekla, recimo djetetu , moraš pisati zadaću, on je rekao ne moraš, moraš učiti, ne moraš, sudionica 3

Post separacijsko nasilje

Sve sudionice u našem uzorku, osim jedne, više nisu u vezi s partnerom čije su ponašanje opisivale u intervjuima.

Sudionice navode da su izložene različitim oblicima post separacijskog nasilja od strane bivših partnera.

Većina njih navodi da se ono odvija preko djece – djeca se koriste kako bi ih partneri i dalje pokušavali kontrolirati ili ih putem djece i dalje zlostavljaju.

Unatoč opisanoj niskoj uključenosti očeva u život djece tijekom braka, nakon prekida braka svi oni službeno žele s djecom intenzivne kontakte i optužuju majke za manipulaciju ukoliko djeca te kontakte odbijaju. Skloni su omalovažavati i ponižavati majke ispred djece, a u jednom slučaju radi se o ekstremnom obliku post separacijskog nasilja u kojem je otac okrenuo djecu protiv majke i oni odbijaju viđanja s njom.

Ispada da sam u stvari sam ja njih cijeli sedmi mjesec zlostavljala fizički i psihički i seksualno da sam ih na silu odvukla na more i da sam ih na silu vodila kod svoje obitelji, da oni nisu htjeli biti s njima. Sad više nisam samo ja zlostavljačica , nego ih je cijela moja obitelj psihički i fizički zlostavljala. A ja sam ta koja ih nije zaštitila od svega toga., sudionica 2

Socijalna je promijenila stav gdje je to nasilje potpuno nebitno i počela stvarati pritisak da mu moram dati djecu inače će ih meni uzeti., sudionica 8

Da, da, uglavnom strah postoji i dalje. I to veliki, pogotovo kad se nešto približava događati, pa suđenje nešto takvo, kad postoji mogućnost da bi ga mogla vidjeti ili ono. Baš, baš ono postanom nervozna i ne znam, ne znam, ne znam, di bi ni šta bi. Sudionica 3

Jedan od oblika post separacijskog nasilja koji koriste je i legalno zlostavljanje – stalno prijavljivanje majki i pokretanje postupaka protiv njih.

I nakon pola godine od dogovora, on podnosi novi podnesak u kojem tvrdi da sam ja kao za pola godine luda i da mi želi kao oduzet djecu ali ih traži kao pola pola sam da izbjegne plaćanje alimentacije. Onda me prijavio DORH-u za nametljivo ponašanje. Sudionica 7

Ekonomsko zlostavljanje je nešto što je vrlo prisutno – od odugovlačenja postupaka podjele imovine, ne plaćanja kredita, ne plaćanja alimentacije, odbijanja vraćanje osobnih stvari i sl.

On i danas, kad govorite o toj kontroli, on dan-danas kontrolira moje financije. On ne pristaje na nikakve dogovore oko imovine, još uvijek, i zato on mi je rekao, ako ja uđem u neku vezu, da onda on neće ništa meni plaćat, neki mi taj novi tip financira dijete, to je sad moje dijete., sudionica 4

3.4.Rasprava

Rezultati kvalitativnog dijela istraživanja ukazuju na potrebu za procesnim razumijevanjem prisilne kontrole. Prisilna kontrola je po definiciji obrazac ponašanja, međutim i taj dio treba na neki način redefinirati, ili barem razjasniti na drugačiji način. Obrazac podrazumijeva stabilna, ponavljajuća, prediktivna ponašanja, međutim prisilna kontrola je sve samo ne to. Radi se o procesu koji je sastavljen od cijelog niza zlostavljačkih ponašanja, i upravo je nepredvidljivost pojave i korištenja tih ponašanja ono što prisilnoj kontroli daje posebnu dimenziju nasilničkog ponašanja.

Naime, putanja prisilne kontrole u većini slučajeva započinje intenzivno, s jako puno ugodnih, pozitivnih ponašanja koja imaju za svrhu „hvatanje žene u mrežu“ zlostavljača. Iako su na početku prisutna i poneka zlostavljačka ponašanja ona se gledaju kao iznimke i potpuno su zasjenjena pažnjom i osjećajem posebnosti koji preživjele imaju. Već u toj fazi započinje taktika „toplo-hladno“ koja ima za svrhu to da zlostavljač postane poželjan, ali ne i u potpunosti dostupan i na taj način on sebi povećava emocionalnu vrijednost. Jednom kad žena „pristane“ na njegove povremene „ispade“ pod cijenu lijepih trenutaka, kreće sljedeća faza postizanja prisilne kontrole.

Prisilna kontrola ima nekoliko elemenata – područja koja se žele kontrolirati, načine uspostave kontrole i ostvarivanje prisile kako bi se kontrola zadržala.

Što se područja koje se žele kontrolirati tiče, ona se odnose na cijeli spektar svakodnevnog života, i u različitim su odnosima ta područja različita. Međutim, nekoliko je područja koja se nameću kao gotovo univerzalna – kontakti, ponašanje i izgled i financije.

Izolacija, odnosno kontrola kontakata je istovremeno i područje koje se kontrolira (socijalni odnosi, odnosno mreža socijalne podrške) i strategija uspostave kontrole. Jednom kad se žena izolira od prijatelja i kad joj se ozbiljno naruše kontakti sa članovima obitelji ili se u potpunosti kontroliraju interakcije s njima, partner počinje ostvarivati dominaciju i u ostalim područjima. Kako se odijevati, kako se ponašati u javnosti, na koji se način troši obiteljski novac., te bilo

koje drugo područje koje je zlostavljaču važno (npr. slobodno vrijeme, upotreba automobila, aktivnosti na koje će se djeca upisati...).

Kontrola se uspostavlja različitim tehnikama emocionalnog, tjelesnog i psihičkog zlostavljanja koje uključuju ponižavanje i omalovažavanje žene kako bi počela vjerovati da ništa što radi nije dovoljno dobro i da ona nije u ničemu dovoljno dobra; stvaranje atmosfere straha ukoliko se u nečemu pogriješi ili se neko pravilo prekrši, pri čemu se zlostavljač koristi tehnikom tzv. intermitentnog kažnjavanja i potkrepljenja – isto ponašanje ponekad izazove reakciju zlostavljača, a ponekad ne – sve je u svrhu stvaranja osjećaja nekontrolabilnosti i nepredvidljivosti. Isto jelo je npr. nekad najbolje jelo koje je skuhalo, a nekad je toliko loše da se posuđe baca po kući. To ženu stavlja u poziciju da je svaka interakcija sa zlostavljačem nepredvidiva i potencijalno zlostavljajuća. Pri tome uvijek postoje mirna razdoblja i razdoblja „medenog mjeseca“ koja imaju za svrhu pokazati kako zajednički život može biti ugodan kad je ona poslušna i ponaša se kako se od nje očekuje (kvaka 22 je u tome što se nikad do kraja ne zna što se od nje očekuje). Stvaranje atmosfere u kojoj je situacija mirna i idilična kad je sve po njegovom i kad je on zadovoljan temelj je kontrolirajućeg ponašanja. Jer u tim je okolnostima žena spremna na mijenjanje sebe u svim aspektima samo kako bi izbjegla njegovo nezadovoljstvo i nasilno ponašanje

Upravo se stvaranjem takve atmosfere, žena počinje mijenjati na način da se u potpunosti prilagođava, radi stvari u koje ne vjeruje i koje su u suprotnosti s njenim stavovima, a sve u ime „mira u kući“. Žene opisuju da sada, s odmakom, sebe ne mogu prepoznati. Ovaj dio procesa praćen je i sa konstantnim izluđivanjem i okrivljavanjem žene da je ona kriva, ukoliko do eskalacije nasilja dođe.

I na kraju prisila se održava prijetnjama u koje žene u potpunosti vjeruju da ih je zlostavljač u stanju ostvariti. Prijetnje se odnose na njen tjelesni integritet (ozlijedit ću te, ubit ću te ili ću te proglasiti ludom), njen odnos s djecom (uzet ću ti djecu i nećeš ih nikad vidjeti), a ponekad uključuju i nanošenje štete drugim ljudima (djeci, članovima obitelji, kućnim ljubimcima) ili javno sramoćenje (izazivanje „scena“ u javnosti kako bi se nju osramotilo, i samo dodatno izoliralo). Strategije kontrole i prisile s vremenom ostaju sve intenzivnije, okrutnije i najvjerojatnije će u nekom trenutku uključivati i tjelesno nasilje.

Svi su ovi postupci međusobno povezani, a same strategije vrlo individualizirane. Stoga traženje pravilnosti i obrazaca može otežati razumijevanje prisilne kontrole i toga što se događa u odnosu. Međutim, upravo ovakva priroda prisilne kontrole čini je možda pogodnijom za istraživanja kvalitativnim nego kvantitativnim metodama.

U sljedećem poglavlju analizirat ćemo kvantitativne podatke na uzorku žena koje su bile ili još uvijek jesu u nasilnom odnosu.

4. KVANTITATIVNO ISTRAŽIVANJE

4.1. Cilj i problemi

Cilj kvantitativnog dijela istraživanja bio je ispitati pojavnost prisilne kontrole na uzorku žena koje su preživjele ili su još uvijek u nasilnom partnerskom odnosu.

Specifično, postavili smo sljedeće probleme:

1. Kakva su iskustva obiteljskog nasilja? Na koji se način prisilna kontrola manifestira, postiže i održava?
2. Kakva su iskustva sudionica s institucijama prilikom prijave nasilja?
3. Kakve su posljedice proživljenog nasilja na pokazatelje psihičkog zdravlja sudionica?

4.2. Metodologija

Sudionice istraživanja

U istraživanju su sudjelovale ukupno $N = 196$ žena, u dobi između 18 i 69 godina (prosječne dobi $M=42.4$ godina; $SD=8.65$ godina).

U tablici 1 prikazane su ostale sociodemografske karakteristike sudionica ovog istraživanja. Većina sudionica istraživanja ima fakultetsko obrazovanje (60%), zaposlene su (82%), i većina ih je zaposlena na neodređeno vrijeme (73%). Većina sudionica ima djecu (72.4%), a od onih koje imaju djecu većina ima jedno ili dvoje djece. Najviše njih ima djecu mlađe dobi, odnosno vrtićke i osnovnoškolske dobi. Samo mali postotak sudionica je još u braku/vezi s nasilnikom i živi s njim u zajedničkom kućanstvu (13.8%).

Tablica 1 – Sociodemografske karakteristike sudionica (N = 152)

Varijabla	f (%)	
Obrazovanje	Završena OŠ	1
	SSS	39.3
	Prvostupnica ili VŠS	13.8
	VSS	38.3
	Poslijediplomski studij	7.7
Radni status	nezaposlena	6.1
	zaposlena u radnom odnosu na određeno vrijeme (zaposlena na određeno)	8.2
	zaposlena u radnom odnosu na neodređeno vrijeme (stalni radni odnos)	73.0
	Radim „na crno“ (neprijavljeno zaposlenje)	1.5
	umirovljenica	2.0
	drugi oblik zaposlenja	9.2
Broj djece	bez djece	27.6
	jedno dijete	26.5
	dvoje djece	32.1
	troje i više djece	13.8
Dob djece	djeca jasličke dobi	30.8
	djeca predškolske dobi	37.0
	djeca osnovnoškolske dobi	56.9
	djeca srednjoškolske dobi	31.5
	punoljetna djeca	41.8
Partnerski status	Još uvijek smo u braku/vanbračnoj zajednici	13.8
	Ne živimo zajedno, ali još nismo službeno rastavljeni	13.8
	Službeno smo rastavljeni	42.9
	Vanbračna zajednica je prekinuta	29.5
Živate li u istom kućanstvu	Da	13.8
	Ne	86.2

Instrumentarij

U istraživanju je prikupljen niz varijabli:

- socio-demografske karakteristike;
- iskustva partnerskog nasilja;
- iskustva s institucijama prilikom prijave nasilja
- pokazatelji psihičkog zdravlja

U prvom dijelu upitnika prikupljene su mjere *socio-demografskih karakteristika* sudionica istraživanja: dob, roditeljski status, obrazovanje, radni status. Prikupljan je podatak o tome koliko je bilo trajanje nasilne veze, te ukoliko više nisu u nasilnoj vezi koliko je vremena prošlo od prekida te veze. Osim toga prikupljen je podatak o tome tko je nasilnik, odnosno radi li se o sadašnjem ili bivšem partneru te žive li zajedno ili odvojeno.

Prikupili smo podatke i o *okolnostima partnerskog života* (postojanje financijskih problema, nasilje tijekom trudnoće, postojanje djeteta iz njenog prethodnog braka/veze, problemi partnera s policijom, ovisnosti te kršenje mjera opreza).

U drugom dijelu upitnika sudionice su procjenjivale učestalost pojedinih oblika zlostavljačkih ponašanja koja se odnose na prisilnu kontrolu. Upitnik se sastojao od 73 čestice od kojih je dio preuzet iz Liste označavanja kontrolirajućih ponašanja (*Checklist of Controlling Behaviors*; CCB, Lehmann i sur., 2012), dio je preuzet iz Liste procjene prisilne kontrole (*Assessment of Coercive Control*). Na temelju rezultata kvalitativnog istraživanja o iskustvima prisilne kontrole u hrvatskom kontekstu dodan je dio čestica, a čestice koje su se ponavljale u dvije korištene ljestvice je izbačen. Pri tome smo vodili računa da makar jedna ljestvica (Liste procjene prisilne kontrole) bude korištena u cijelosti zbog mogućnosti usporedbe rezultata.

Zadatak sudionica bio je da na Likertovoj skali sa 5 stupnjeva (*1 – nikada do 5 – vrlo često*) procjene koliko se često pojedino ponašanje događalo tijekom nasilne veze.

Rezultate smo prikazivali i interpretirali kroz šest faktora.

Prvi faktor – *kontrola* ima 17 čestica koje se odnose na direktnu kontrolu ponašanja (primjer čestica: *Morala sam "polagati račune" za sve vrijeme kada sam bila vani.; Pratio je moje poruke, e-poštu i račune na društvenim mrežama*). Pouzdanost unutarnje konzistencije iznosi $\alpha = .93$.

Drugi faktor odnosi se na *tjelesno nasilje*, korištenje sile i zastrašivanje. Uključuje 8 čestica (primjer čestica: *Gušio me.; Prijetio je da će me naći ako odem.*). Pouzdanost unutarnje konzistencije iznosi $\alpha = .85$.

Treći se faktor odnosi na *emocionalno zlostavljanje*, odnosno na korištenje prijetnji, izolaciju, zastrašivanja i omalovažavanja. Uključuje 19 čestica (primjer čestica: *Prijetio mi da će okrenuti druge protiv mene; Tretirao me kao da sam bespomoćna ili nesposobna.*). Zanimljivo je da su u ovom faktoru i čestice koje se odnose na seksualno nasilje (*Silovao me*). Pouzdanost unutarnje konzistencije iznosi $\alpha = .90$.

Četvrti se faktor odnosi na *okrivljavanje i kritiziranje žene*, uključuje 13 čestica (primjer čestica: *Govorio je pogrdne riječi i psovao me.; Okrivljavao me da sam ga naljutila.*) Pouzdanost unutarnje konzistencije iznosi $\alpha = .89$.

Peti se faktor odnosi na *obmanjivanje i izluđivanje* (engl. *gaslighting*), uključuje 5 čestica (primjer čestice: *Uvjeravao me u stvari čak i kad je bio jasno da laže*). Pouzdanost unutarnje konzistencije iznosi $\alpha = .82$.

Posljednji se faktor odnosi na *ekonomsko zlostavljanje*, i uključuje 7 čestica (primjer čestica: *Nisam smjela trošiti novac na sebe ili djecu; Uskraćivao mi je informacije o našim financijama.*). Pouzdanost unutarnje konzistencije iznosi $\alpha = .88$.

U ovom dijelu upitnika pitali smo sudionice i o tome je li se *nasilje tijekom vremena* pogoršavalo i postajalo češće, je li ona znala da je to što joj se događa nasilje, te kako se osjećala tijekom veze (u strahu, degresivno, suicidalno).

Osim toga pitali smo sudionice jesu li vjerovala da je partner sposoban ubiti ih te jesu li vjerovala da je *sposoban ostvariti svoje prijetnje* (neovisno o njihovom sadržaju). Pitali smo ih jesu li uslijed straha ili potrebe da mu udovolje, mijenjale svoje ponašanje.

Osim iskustva nasilja tijekom veze, pitale smo sudionice i o iskustvima post-separacijskog nasilja i korištenju djece kako bi se nastavilo nasilje.

U trećem dijelu upitnika prikupili smo podatke o *iskustvu s institucijama prilikom prijave nasilja* – uključile smo iskustva s policijom i Zavodom za socijalnu skrb.

Pitali smo sudionice u kojoj su mjeri imale osjećaj da im se vjeruje, kakvo je bilo postupanje u smislu ispitivanja okolnosti nasilja (ispitivanje postojanja obrasca nasilnog ponašanja ili tretiranje nasilja kao situacijskog), te koliko su osjećale da stručnjaci imaju razumijevanje za proživljeno nasilje i njegove posljedice.

Svi ponuđeni odgovori u ovom dijelu upitnika osmišljeni su od strane autorica istraživanja.

U posljednjem dijelu upitnika prikupljeni su podaci o psihičkom zdravlju sudionica s nizom upitnika.

Kao mjeru *opće psihičke uznemirenosti* koristili smo upitnik CORE-YP (Clinical Outcome in Routine Evaluation – YP; Twigg., 2000) (32) koji sadrži 10 čestica na kojima sudionice procjenjuju koliko često su se osjećale na opisani način protekli tjedan (*0 – nikada, 1 – vrlo rijetko, 2 – ponekad, 3 – često, 4 – gotovo uvijek*). Čestice se odnose na subjektivnu dobrobit,

probleme/simptome, svakodnevno funkcioniranje te rizična ponašanja. Ukupni se rezultat prikazuje kao ukupni prosječni rezultat (ukupni rezultat podijeljen s brojem čestica). Pouzdanost tipa unutarnje konzistencije Chronbach alpha u ovom istraživanju iznosi $\alpha = .92$.

Kao mjeru izraženosti *simptoma PTSP-a* koristili smo Kratku ljestvicu PTSP-a (Severity of Posttraumatic Stress Symptoms—Adult; National Stressful Events Survey PTSD Short Scale; NSESSS). Ljestvica se sastoji od 9 čestica koje predstavljaju pojedine simptome PTSP-a, a zadatak sudionica bio je da procjene izraženost pojedinih simptoma na skali od 5 stupnjeva (0=uopće ne; 1=malo; 2=umjereno; 3=prilično, i gotovo uvijek). Ukupni rezultat kreće se u rasponu od 0-36, a viši rezultat ukazuje na veću ozbiljnost simptoma PTSP-a. Osim toga, izračunali smo i prosječni rezultat na ljestvici koji omogućuje promatranje ozbiljnosti simptoma PTSP-a u terminima blagih (1), umjerenih (2), ozbiljnih (3) i vrlo ozbiljnih (4) simptoma PTSP-a. Pouzdanost tipa unutarnje konzistencije Chronbach alpha u ovom istraživanju iznosi $\alpha = .92$.

Postupak

Istraživanje je provedeno u svibnju 2024 godine, online putem društvenih mreža. Poziv za istraživanje stavljen je na Facebook stranicu Autonomne ženske kuće Zagreb, te je podijeljena od strane Facebook grupe Spasi me, a sama anketa postavljena je na platformi Survey monkey.

Istraživanje je provedeno u skladu s etičkim načelima psihologijskih istraživanja.

4.3. Rezultati

4.3.1. Učestalost pojedinih nasilnih ponašanja

U tablici 2 prikazana je učestalost pojedinih zlostavljačkih ponašanja. U daljnjem tekstu prikazat ćemo frekvencije odgovora često i vrlo često – odnosno prikazat ćemo u kojem postotku su sudionice pojedina ponašanja doživljavale učestalo.

U kategoriji **tjelesno zlostavljanje, korištenje sile i zastrašivanje** najučestalija ponašanja su udaranje šakom po stolu ili zidu koji je učestalo doživjelo 45% sudionica te prijetnje da će uništiti zajedničke događaje ili su ih zaista i uništili (54%). Važno je međutim spomenuti i da je njih 10% učestalo doživljavalo gušenje, svaka treća je kontrolirana prijetnjom tjelesnim nasiljem (32.6%), a svaka peta žena je učestalo tjelesno zlostavljana (21.1%). Nešto manje od polovici sudionica (43.4%) partner je prijetio da će je pronaći ako ode. Činjenica da je ovo ponašanje u kategoriji zastrašivanja, a ne kontrole, govori u prilog tome da prijetnje koje u sebi nemaju nastavak – što će se dogoditi kad te nađem – itekako imaju snagu zastrašivanja i izazivanja straha, a iskustvo rada sa ženama nam pokazuje da se ovako izrečene prijetnje vrlo često ne shvaćaju ozbiljno.

U kategoriji **kontrolirajućih ponašanja**, najučestalija ponašanja su izolacija od obitelji i prijatelja koju je učestalo doživljavalo dvije trećine sudionica (76%), kontrolu gdje i kako sudionica provodi vrijeme učestalo doživljava 63% sudionice, a učestale ljubomorne ispade njih 66%. Od ostalih ponašanja, više od polovice sudionica učestalo je imalo pravila koja su morale slijediti (55%), partner im je govorio što smiju, a što ne smiju raditi (53%) i kontrolirao potrošnju (51%), te ih je sprječavao da odu (55%). Njih 57% navodi da je partner očekivao da zadovoljavaju njihove seksualne potrebe, bez obzira na njihove potrebe, a njih je 58% učestalo bilo optuživano da imaju vanbračne afere.

Što se tiče ponašanja koja uključuju slijeđenje i kontroliranje kretanja i kontakata, 47% navodi da im je partner prisluškivao telefonske pozive, a njih 37% da je partner pratio poruke, e-poštu i račune na društvenim mrežama

U kategoriji **emocionalnog zlostavljanja** najučestalija su ponašanja vezana uz omalovažavanje i zlostavljanje ispred djece koje je učestalo doživljavalo 70% sudionica, govorenje da ne može živjeti bez njega (učestalo je doživljavalo 60% sudionica). Važan je podatak da preko 70% sudionica navodi da je partner učestalo govorio da ona laže o zlostavljanju. Od ostalih ponašanja ističu se okretanje djece protiv nje od strane partnera (47%), ponižavanja tretiranjem kao da je nesposobna i beskorisna (61%), prijetnje da će se pobrinuti da ostanu bez novca (47%)

te pokušaji da okrene druge ljude protiv nje (52%). Među sudionicima koje imaju djecu njih 45% učestalo je doživljavao prijetnje partnera da će odvesti djecu.

Zanimljiv je podatak da su se ponašanja kao što su okrivljavanje i kritiziranje te obmanjivanje i izluđivanje, koja se tradicionalno doživljavaju kao emocionalno zlostavljajuće ponašanja, u ovom radu odvojila u dvije zasebne, najčešće kategorije doživljenog ponašanja.

U kategoriji **okrivljavanje i kritiziranje**, preko 80% sudionica navodi da im je partner učestalo govorio da su glupe ili lude te da je bez razloga mijenjao svoja raspoloženja. Osim toga, preko 80% njih navodi da ih je partner učestalo okrivljavao da je ona kriva za nasilje, da ga je provocirala te da ga je naljutila. Preko 50% njih učestalo je doživljavalo da partner tvrdi da je ona kriva za njegove probleme.

U kategoriji **obmanjivanje i izluđivanje** sudionice navode da je njih preko 85% učestalo doživljavalo da im partner laže i to čak i kad je potpuno jasno da je to što govori laž. Gotovo sve sudionice učestalo su doživljavale da im partner govori da pretjeruju (93%), a njih gotovo 80% navode da ih je učestalo izluđivao do razine da više nisu bile bile sigurne što se stvarno dogodilo.

Pojedina ponašanja iz kategorije **ekonomskog zlostavljanja** učestalo je doživjelo preko 60% sudionica. One navode da su ih partneri financijski iskorištavali (62%), uskraćivali im informacije o financijama (63%) te trošili novac samo na sebe (64%).

Ponašanje *Govorio je da će se ubiti ako ga ostavim* nije se smjestilo u niti jedan faktor, ali smo ga zasebno analizirali zbog sadržaja koje pokriva. Te je prijetnje učestalo doživjela svaka treća sudionica.

Kad pogledamo sva ponašanja, naše su sudionice u vezi u prosjeku doživljavale 34 različita zlostavljачka ponašanja ($M = 34.3$; $SD = 15.68$), pri čemu je 17% njih doživjelo više od 50 takvih ponašanja (najviše 68 njih).

Tablica 2 - Prosječne vrijednosti i učestalosti pojedinih oblika nasilnog ponašanja (N = 196)

	M (SD)	nikada	rijetko	ponekad	često	vrlo često
Kontrola (M = 3.2; SD = 0.94)						
Pokušao me spriječiti da odem.	3.5 1.37	14.5	8.7	22.1	26.2	28.5
Izolirao me od obitelji i prijatelja.	4.1 1.22	8.1	2.9	12.8	26.7	49.4
Govorio mi kako da se odijevam.	3.2 1.37	14.5	15.7	27.9	16.3	25.6
Nisam smjela izlaziti bez dozvole.	2.8 1.4	26.7	18.0	23.8	13.4	18.0
Nisam smjela koristiti automobil	2.0 1.34	26.7	18.0	23.8	13.4	18.0
Morala sam "polagati račune" za sve vrijeme kada sam bila vani.	3.7 1.29	9.4	8.8	18.1	28.1	35.7
Bio je ljubomoran na to s kim razgovaram kad sam vani.	3.8 1.27	8.1	8.7	17.4	26.2	39.5
Optuživao me za vanbračne afere.	3.5 1.55	19.2	8.1	14.5	16.3	41.9
Bila sam lišena osnovnih potreba/hrane/sna.	2.3 1.28	38-0	18.7	24.6	11.7	7.0
Pratio je lokaciju mog telefona kako bi nadzirao moje kretanje.	2.2 1.52	54.7	10.0	10.6	11.2	13.5
Pratio je moje poruke, e-poštu i račune na društvenim mrežama.	2.9 1.54	29.4	12.9	20.0	14.7	22.9
Slušao je moje telefonske razgovore.	3.3 1.34	14.2	14.8	24.3	23.7	23.1
Govorio mi što smijem, a što ne smijem raditi.	3.5 1.36	11.9	10.0	25.6	19.4	33.1
Očekivao da zadovoljim njegove seksualne potrebe bez obzira na moje potrebe.	3.5 1.42	13.0	12.3	17.9	21.0	35.8
Imao je pravila koja sam morala slijediti	3.5 1.38	13.1	10.0	21.3	23.8	31.3
Seksualno me ponižavao	2.4 1.30	35.0	16.9	28.7	12.1	8.3
Morala sam polagati račune za sve što sam potrošila	3.3 1.52	20.9	11.4	17.1	20.3	30.4
Tjelesno nasilje, korištenje sile i zastrašivanje (M = 2.7; SD = 0.97)						
Gušio me.	1.8 1.15	61.3	13.9	13.3	8.7	2.9
Koristio je prijetnje fizičkim nasiljem kako bi me kontrolirao	2.7 1.47	29.6	17.2	20.7	14.8	17.8
Fizički me zlostavljao	2.6 1.31	25.9	23.5	29.4	8.2	12.9

Prijetio mi nožem, pištoljem ili drugim oružjem.	1.6 0.99	69.2	11.0	13.4	5.2	1.2
Udarao šakom po stolu ili po zidu.	3.3 1.29	13.5	12.9	28.2	25.2	20.2
Prijetio je da će me naći ako odem	3.0 1.69	32.7	10.1	13.8	10.1	33.3
Govorio da sam ga izazivala da me udari.	3.2 1.71	29.5	11.5	10.9	9.0	39.1
Prijetio da će uništiti planirane događaje ili ih je zaista uništio	3.5 1.29	12.0	8.9	25.3	28.5	25.3
Emocionalno zlostavljanje ($M = 3.1$; $SD = 0.80$)						
Ismijavao me pred drugima.	3.4 1.23	9.2	12.7	26.0	30.1	22.0
Uskraćivao je medicinsku skrb meni ili djeci.	1.8 1.15	60.6	12.9	17.1	5.3	4.1
Otežavao mi pronalazak posla ili da se bavim svojim zanimanjem.	3.0 1.55	30.3	7.6	21.2	18.2	22.9
Prijetio mi da će okrenuti druge protiv mene.	3.2 1.40	16.7	13.0	26.5	17.9	25.9
Prijetio mi da će osigurati da ostanem bez novca.	3.1 1.60	25.5	14.3	13.0	16.8	30.4
Prijetio mi da će me smjestiti u bolnicu.	2.4 1.42	41.0	14.3	20.5	12.4	11.8
Govorio je da lažem o zlostavljanju.	3.9 1.41	13.0	5.6	10.6	21.7	49.1
Pokušavao okrenuti ljude protiv mene.	3.6 1.30	8.1	12.5	26.9	18.1	34.4
Tretirao me kao da sam bespomoćna ili nesposobna.	3.7 1.30	8.1	10.6	20.0	21.3	40.0
Govorio mi je da ne mogu bez njega.	3.7 1.38	11.3	10.0	18.1	20.6	40.0
Vrijeđao me pred obitelji i prijateljima	3.1 1.37	18.1	13.1	29.4	18.8	20.6
Uništavao je moje ili dječje stvari	2.9 1.37	22.9	17.2	26.1	18.5	15.3
Prijetio da će me ubiti i ja sam vjerovala u to	2.4 1.54	44.9	11.5	17.9	8.3	17.3
Silovao me	1.5 0.99	70.5	12.8	10.9	3.2	2.6
Okretao je djecu protiv mene*	3.3 1.33	14.1	9.2	29.6	22.5	24.6
Omalovažavao me i zlostavljao pred djecom*	4.0 1.03	2.9	5.0	22.1	32.1	37.9
Nije mi dopuštao brigu o djeci*	2.5 1.43	35.7	15.7	23.6	10.7	14.3
Prijetio je da će nauditi ili je naudivo djeci kao kaznu meni*	2.2 1.38	45.7	15.0	17.9	12.1	9.3

Prijetio da će odvesti djecu*	3.1 1.62	28.4	11.3	14.9	14.9	30.5
Okrivljavanje, kritiziranje ($M = 4.1$; $SD = 0.79$)						
Kritizirao moju brigu o djeci ili kućanstvu.	3.9 1.29	8.7	6.4	14.5	23.8	46.5
Okrivljavao me za svoje probleme.	4.4 0.92	2.3	2.3	9.3	24.4	31.6
Vrijeđao je moj izgled	3.2 1.35	18.0	9.3	29.8	23.0	19.9
Govorio je pogrdne riječi i psovao me	4.0 1.17	5.6	5.6	18.5	25.3	45.1
Govorio da sam glupa ili luda	4.3 1.03	3.7	3.7	9.3	26.5	56.8
Mijenjao je raspoloženje bez razloga	4.4 0.84	1.3	1.9	10.1	28.3	58.5
Okrivljavao me da sam ga naljutila	4.3 0.99	2.5	3.8	11.3	24.5	57.9
Da je to bila moja krivica.	4.4 0.97	2.5	3.1	10.1	23.9	60.4
Da sam to zaslužila.	4.1 1.22	6.3	6.3	14.5	20.1	52.8
Da me mora naučiti lekciju.	3.3 1.59	21.4	15.7	10.1	17.0	35.8
Da sam ga provocirala.	4.3 0.97	1.9	3.8	13.8	23.9	56.6
Da smo oboje podjednako krivi.	3.3 1.64	24.8	11.5	14.0	11.5	38.2
Da sam prvo ja njega napala.	3.9 1.37	10.1	8.9	10.1	19.0	51.9
Obmanjivanje i izluđivanje ($M = 4.4$; $SD = 0.74$)						
Govorio laži.	4.4 0.90	1.7	2.9	9.3	23.8	62.2
Uvjeravao me u stvari čak i kad je bio jasno da laže	4.4 0.96	2.9	2.3	9.2	19.1	66.5
Inzistirao je da ono što je učinio nije tako loše.	4.3 1.05	3.7	2.5	9.3	25.5	59.0
Govorio mi je da pretjerujem	4.6 0.78	1.9	0.6	4.9	22.2	70.4
Izluđivao me do razine da više nisam bila sigurna što se stvarno dogodilo	4.2 1.17	6.8	2.5	11.8	21.7	57.1
Ekonomsko zlostavljanje ($M = 3.1$; $SD = 1.12$)						
Uskraćivao mi je novac	3.2 1.51	23.1	7.7	21.8	19.2	28.2
Nisam smjela trošiti novac na sebe ili djecu	2.8 1.52	33.1	8.3	22.3	17.8	18.5
Morala sam tražiti novac za osnovne potrepštine	2.8 1.59	35.0	8.9	20.4	12.1	23.6
Trošio je novac samo na sebe	3.7	13.5	5.1	17.9	29.5	34.0

	1.35					
Uskraćivao mi je informacije o našim financijama	3.7 1.47	16.5	3.8	16.5	19.0	44.3
Pretraživao je moju torbu za novcem	2.4 1.52	42.0	19.1	11.5	10.8	16.6
Financijski me iskorištavao	3.7 1.47	14.7	9.0	14.7	18.6	42.9
<i>Govorio je da će se ubiti ako ga ostavim</i>	2.5 1.62	44.9	12.2	12.8	8.3	21.8

Legenda: * Ponašanja koja su procjenjivale samo sudionice koje imaju djecu.

Međutim, analiza izraženosti pojedinih vrsta zlostavljanja ne daje nam jasnu sliku što se događa u nasilnim odnosima i kako se prisilna kontrola uspostavlja.

Važno je pokušati analizirati tri elementa prisilne kontrole koja smo opisali u kvalitativnom dijelu – područja koja se žele kontrolirati, načine uspostave kontrole i ostvarivanje prisile kako bi se kontrola zadržala.

Iako prosječna izraženost faktora kontrole ($M = 3.2$) ukazuje na to da se ona ponekad događa u različitim područjima, takvo uprosječivanje daje nam potpuno pogrešnu sliku. Kako smo rekli da su područja koja se kontroliraju individualna, pokušali smo rezultate prikazati i na drugačiji način.

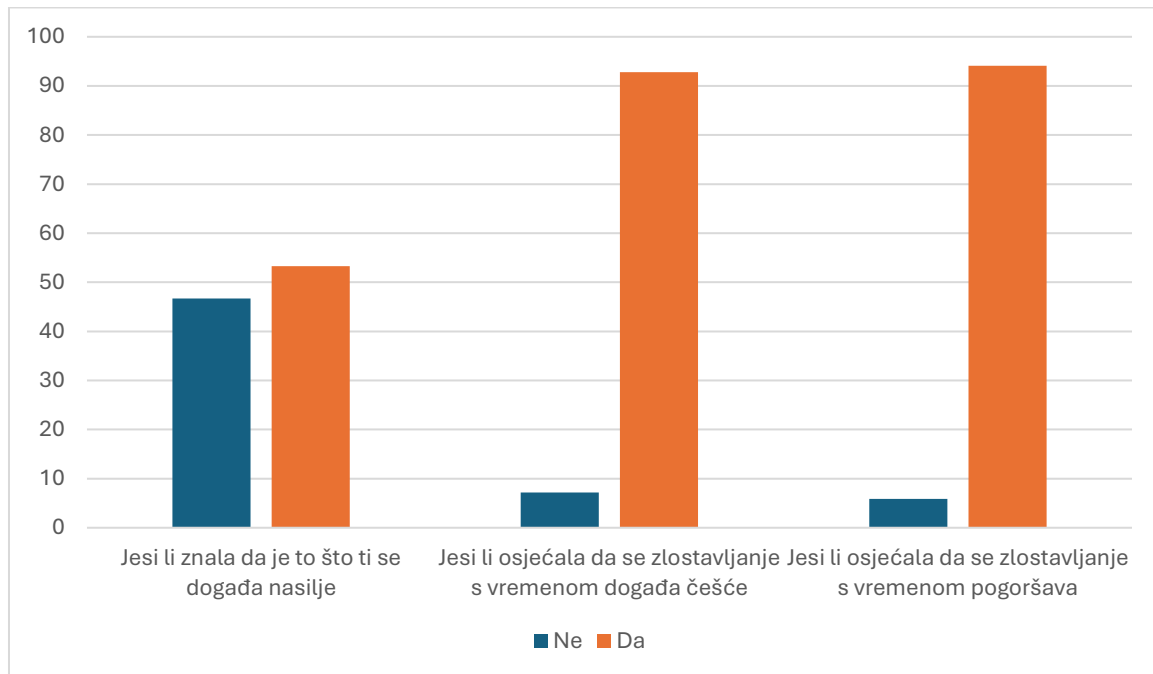
Od ponuđenih 17 područja/ponašanja za koja nas je zanimalo kontrolira li ih zlostavljač, njih 84% navodi da je zlostavljač učestalo pokušavao kontrolirati barem jedno ponašanje. U prosjeku, učestalo je kontrolirao gotovo 7 područja/ponašanja ($M = 6.6$, $SD = 4.93$). Postavlja se pitanje što je s 15.8% sudionica koje nisu navele za niti jedno područje/ponašanje da ga je zlostavljač učestalo kontrolirao.

Kako smo u kvalitativnom dijelu istraživanja navele da se čini da su kontakti, ponašanje i izgled i financije ono što se najčešće kontroliralo, analizirali smo i dodatna ponašanja iz kategorije ekonomskog zlostavljanja, a koja ukazuju na kontrolirajuća ponašanja i dobili podatak da samo 3.6% sudionika ne navodi da im se učestalo kontroliralo neko područje života ili ponašanje. To ne znači da kontrole nije bilo, već da je ona bila kod tog malog postotka sudionica nižeg intenziteta i učestalosti. Potvrdu za to nalazimo u podatku da niti jedna sudionica nije navela da se makar jedno kontrolirajuće ponašanje nije pojavilo. Moguće je također i objašnjenje da se učestalo kontrolira neko područje/ponašanje koje nismo ispitali našim upitnikom.

Sljedeći element je pitanje načina uspostave kontrole. Rezultati nam pokazuju, na razini korelacija da su psihičko, tjelesno zlostavljanje i kontrola u najvećoj međusobnoj korelaciji. Pokušali smo analizirati podatke i na sljedeći način – kategorizirali smo varijablu *kontrola* na sudionice kod kojih je kontrola visoka i one kod kojih je ona niža. Kod sudionica kod kojih je kontrola visoka, promatrali smo kod koliko njih su visoko izraženi drugi oblici nasilja. Podaci nam govore o tome da je kod 25% sudionica s visokom kontrolom visoko izraženo ili psihičko i/ili tjelesno nasilje, kod njih 34% visoko obmanjivanje i/ili okrivljavanje te kod njih 24% visoko ekonomsko nasilje. Kad pogledamo samo tjelesno nasilje, podaci govore da je 72% sudionica doživjelo prijetnje tjelesnim nasiljem i/ili samo tjelesno nasilje.

Ti podaci nam istovremeno govore i o načinima održavanja kontrole, odnosno uspostave prisile kako bi se kontrola zadržala.

Nakon ispitivanja koja su ponašanja sudionice doživljavale pitali smo ih jesu li ta ponašanja tijekom veze postajala učestalija ili intenzivnija, te jesu li one same bile svjesne da je to što im se događa nasilje.

Slika 1 – Iskustvo nasilja kroz vrijeme

Na slici 1 vidljivo je da se kod preko 90% sudionica nasilje s vremenom intenziviralo i postalo učestalije. Podatak koji je vrlo zabrinjavajući je da gotovo polovica sudionica nije bila svjesna toga da je to što im se događa nasilje.

Sudionice koje nisu znale da je to što im se događa nasilje i jesu doživljavale statistički značajno rjeđe sve kategorije nasilja, osim obmanjivanja i izluđivanja koje je jednako često u obje grupe. Jednako tako, te su sudionice doživljavale i značajno manji broj zlostavljačkih ponašanja. Međutim važno je istaknuti da se radi o mahom statističkim razlikama male snage efekta, i da niti jedna razlika ne doseže veličinu koja bi bila i pojavno značajna – sva se ponašanja pojavno jednako često događaju, a razlike su, ponavljamo, više statističke nego pojavne. Jedina iznimka je tjelesno nasilje kod koje je razlika velike snage efekta. Tjelesno nasilje je ono koje razlikuje sudionice ove dvije skupine – intenzivnija pojava je ona koja čini razliku.

Sudionice smo pitali i jesu li doživljavale određene emocionalne i ponašajne promjene uslijed doživljenog nasilje. Rezultati su prikazani u Tablici 3.

Tablica 3 - Prosječne vrijednosti i učestalosti emocionalnih i ponašajnih promjena uslijed doživljenog nasilja (N = 196)

	<i>M</i> <i>(SD)</i>	nikada	rijetko	ponekad	često	vrlo često
Jesi li osjećala strah?	4.0 1.04	2.7	8.0	16.7	36.0	36.7
Jesi li se osjećala depresivnom?	3.9 1.11	6.0	4.7	16.7	38.0	34.7
Jesi li imala suicidalne misli?	2.2 1.40	48.0	17.3	13.3	11.3	10
Jesi li vjerovala da je sposoban ubiti te?	3.1 1.44	18.7	20.0	19.3	18.7	23.3
Jesi li mijenjala svoje ponašanje kako bi mu udovoljila?	4.0 1.02	2.7	5.3	18.0	34.7	39.3
Jesi li iz straha mijenjala svoje ponašanje?	3.9 1.13	4.0	9.3	16.7	31.3	38.7

Sudionice su učestalo doživljavale strah (73%) i gotovo njih dvije trećine (73%) navode da su se učestalo osjećale depresivnima. Mijenjale su svoje ponašanje i iz straha i iz potrebe da udovolje nasilniku (preko 70% sudionica navodi da su to činile često ili vrlo često).

Iako su suicidalne ideje najrjeđa promjena koju su doživljavale, nije zanemariv broj da je njih 20% takve misli imalo učestalo.

Vjerovanje da je partner sposoban ubiti ih je učestalo je imalo 42% sudionica, što nije zanemariva brojka. Ta procjena značajno je i umjereno povezana sa vrstama nasilnih ponašanja, a povezanost je najviša za tjelesno i emocionalno nasilje, a najniža za obmanjivanje i izluđivanje. Dakle, ako sudionice izvještavaju o višem strahu da je partner sposoban ubiti ih, to je povezano i s ozbiljnijim i učestalijim oblicima nasilja.

Kad analiziramo ostale povezanosti nasilnih ponašanja s emocionalnim i ponašajnim promjenama, rezultati pokazuju da su korelacije više za doživljavanje straha i vjerovanja da će ih partner ubiti, nego što su sa depresivnim simptomima i suicidalnim mislima.

Što se tiče povezanosti s promjenama u ponašanju, uzorak povezanosti je zanimljiv na način da je najviša korelacije promjene ponašanja kako bi partneru udovoljila s obmanjivanjem i izluđivanjem. Korelacije nasilnih ponašanja sa promjenama ponašanja zbog straha su više za sva ponašanja osim za obmanjivanje i izluđivanje. Dakle, što su kontrola, omalovažavanje, tjelesno, emocionalno i ekonomsko zlostavljanje češći to su sudionice sklonije mijenjati se iz straha. Što ih partneri više izluđuju i obmanjuju to su one sklonije mijenjati se kako bi im udovoljile.

Jedan od značajnih elemenata prisilne kontrole je vjerovanje žene da je ono, čime se partner prijeti i vrši prisilu i sposoban ostvariti. Pitali smo sudionice koliko su vjerovala da je partner sposoban ostvariti svoje prijetnje, bez obzira kojeg su sadržaja bile. Rezultati pokazuju da

sudionice, na ljestvici od 0 do 10 daju prilično visoku procjenu – $M = 7.4$ ($SD = 2.60$). Samo 25% sudionica daje procjene koje su ispod sredine ljestvice (5 i niže), a koje bi ukazivale na to da su vjerovala kako partner nije sposoban učiniti to čime se prijeti. Ta je procjena pozitivno i umjereno povezana sa svim oblicima nasilja, a korelacije su najviše za tjelesno i emocionalno nasilje.

Ispitali smo i prisutnost poznatih rizičnih čimbenika za ozbiljnije oblike nasilja i femicid, a koje se odnose na obiteljske okolnosti u kojima su sudionice živjele. Trećina sudionica navodi da su imali financijske poteškoće (34%), njih 37% da je bilo više pokušaja razdvajanja od partnera, da je bio nasilan prema njima tijekom trudnoće navodi 32%, a njih 9% ima dijete iz prethodne veze/braka. Polovica sudionica navodi da je počinitelj je imao problema s alkoholom/ovisnošću o drogama ili mentalnim zdravljem, svaki peti je imao problema s policijom (20%), a njih 11% je kršilo mjere opreza. Trećina sudionica nije imala niti jedno od ovih rizičnih ponašanja, dok je njih gotovo 60% imalo između 1 i 4 rizična čimbenika. Njih samo 7% navodi da ih je imalo 5 ili 6.

Provjerili smo postoji li razlika u izraženosti pojedinih oblika nasilja između sudionica koje su imale makar jedan rizičan čimbenika prisutan i onih koje nisu imale niti jedan – svi oblici nasilja su izraženiji kod sudionica koje su imale rizične čimbenike, pri čemu su one u prosjeku doživljavale i 16 pojedinačnih ponašanja više. Veličine efekta su umjerene, razlike su više statističke nego pojavne, osim za ukupan broj ponašanja i ekonomsko nasilje gdje se radi o velikim snagama efekta. Kod sudionica koje su imale rizične čimbenike ekonomsko nasilje je bilo pojavno češće za jednu cijelu kategoriju odgovora (kod onih koje nisu imale rizičnih čimbenika ono je bilo *rijetko*, a kod onih koje su imale ono je u prosjeku bilo *ponekad*).

4.3.2. Iskustva s institucijama prilikom prijave nasilja

Na početku smo sudionice pitali da navedu u kojoj su mjeri (na skali od 0 do 10) vjerovala da će im, ukoliko nasilje prijave, institucije povjerovati. Osim toga, tražili smo da ukoliko žele, obrazlože svoj odgovor.

U prosjeku sudionice navode da nisu vjerovala da će im institucije povjerovati ($M = 3.8$; $SD = 3.56$). dvije trećine sudionica (72%) daje procjene koje su na sredini ljestvice i niže (od 0 do 5). Preko 60% sudionica je napisao obrazloženje, i to većinom onih koje su davale niske procjene vjerovanja institucijama.

Kao razloge sudionice navode nekoliko razloga:

- ✓ nasilje koje se događalo je prema njihovoj procjeni bilo teško dokazivo jer nije bilo tjelesno

- *Bojala sam se i sramila prijaviti, nisam imala masnice*
- *Proživljavala sam prvenstveno psihičko i ekonomsko nasilje i nisam mislila da ono što proživljavam mogu prijaviti ikakvoj instituciji.*
- *Nije vidljivo nasilje. Narcisoidno ponašanje prema ukućanima, a prema okolini gluma i lažno predstavljanje.*
- *Nasilje je bilo toliko stravično i bolesno da sam bila sigurna da to nitko normalan ne može povjerovati.*
- *Prijavljivala sam Czsso bili su još gori prema meni i djeci. Policija nije reagirala jer mi nije ništa fizički napravio.*
- *Izuzetno suptilno. Nikad nije rekao da nešto ne smijem osim jednom, ali se znalo da ne smijem. Ako odem na piće npr. s prijateljicama 7 dana će biti problema doma iz nekog razloga, uvijek drugog. Ali nije izričito branio. Takva manipulacija se odvijala. Ništa konkretno osim dva šamara u našem odnosu nije bilo što je lako dokazivo.*
- *Uglavnom je bilo psihičko i emocionalno zlostavljanje kojeg dugo nisam u potpunosti bila svjesna i čini mi se potpuno nedokazivo.*
- *Zlostavljanje se događalo iza zatvorenih vrata*
-
- ✓ Zlostavljač se u javnosti prikazivao kao drugačija osoba i bojale su se da će se vjerovati njemu, a ne njima

- *On je divan pred nepoznatim ljudima*
- *Bila bi njegova riječ protiv moje, a on jako dobro laže i izokreće stvari*
- *U stanju je uvjeriti sve oko sebe da sam ja bila ta koja je njega zlostavljala*
- *ako obitelj tj bliske osobe ne vjeruju, kako će neke strane. prijavila sam socijalnoj službi kad je bio nasilan prema kćeri i 0 postigla...*
- *U početku sam vjerovala da će mi institucije vjerovati i pružiti svu moguću podršku u vidu zaštite, odlaska od zlostavljača i da će otvoreno reći zlostavljaču da je zlostavljač te da će institucije odmah poduzeti sve potrebne mjere da uklone i kazne zlostavljača,*

ali sam se u pozadini malo i bojala zbog uvjeravanja zlostavljača da meni nitko neće vjerovati. Već nakon prve prijave, ispostavilo se istinitim da nitko ne vjeruje meni već zlostavljaču što je rezultiralo beskrajnim zlostavljanjem od strane institucija.

- *...Uz to je liječnik, strašno je šarmantan , veliki glumac i oprezan je u okolini. Centar je socijalnu je kupio njegovu priču.*

✓ Zlostavljač ih je uvjeravao da ima veze u institucijama

- *Nažalost institucije su dosta zakazale jer je u većini slučajeva nasilnik imao tzv. vezu.*
- *Bio je bivši djelatnik MUPa i tijekom prijavljivanja njegove "starije" kolege su me ismijavali...*
- *Zbog tuđih iskustava i veza koje zlostavljač ima.*
- *On je visoko školovan, ima puno veza. Ne djeluje kao nasilnik prema van, dapače glumi savršenog i ljubaznog gospodina.*

✓ Zbog negativnih iskustava koja su čule ili o kojima su čitale

- *Zbog nerazumijevanja institucija u slučajevima koje sam čitala po internetu godinama sam skupljala hrabrost da odem.*
- *Vidim i čitam sto se događa drugim ženama*

✓ Zbog vjerovanja da institucije nemaju znanja ili ne žele pomoći

- *Očekivala sam da će mi povjerovati jer sam imala i svjedoke susjede i djecu koja su sve vidjela ali dogodilo se samo da su sve okarakterizirali kao visoko konfliktni razvod.*
- *Prijavila i u obiteljski centar i u centar za socijalnu skrb i rečeno mi je da se trebam zbog djeteta (3.g.) truditi da će biti bolje*
- *Smatrala sam da će biti otprilike ovako: "Tako je to u braku."*
- *Jer svako prijavljivanje bilo je neuspješno. Uglavnom sudci su bili neupućeni u probleme zlostavljanja pa sam imala osjećaj da se izruguju. S vremenom prestanete prijavljivati*

- *Prijave polici nisu urodile plodom. Prekršajni sud od 4 prijave 1 njega okrivio i to samo za prekršaj. Nikada kaznena prijava.*
- *Nije da nisam mislila da mi neće povjerovati nego sam više mislila da neće učiniti apsolutno ništa da to spriječe- bila sam u pravu.*
- *Naivno sam vjerovala da će mi sustav pomoći, i zaštititi mene i dijete. Ismijavali su me i zastrašivali, prijetili oduzimanjem djeteta. Uporno forsirali susrete s ocem iako otac nije bio suradljiv a kasnije je postao i bezobrazan prema Centru i nadzoru.*

Iznimno zanimljiv podatak, a koji odražava njihove pisane odgovore, je da je to njihovo vjerovanje bilo povezano samo s izraženošću tjelesnog nasilja – što je ono bilo učestalije to su one imale više povjerenja da će im institucije vjerovati ($r = .22; p < .05$).

Iskustva s policijom

Pitale smo sudionice je li nasilje bilo prijavljeno policiji i kakvo je bilo njihovo postupanje. Njih 56% prijavilo je nasilje policiji. Ishod toga je kod polovice njih bilo uhićenje i odvođenje počinitelja, četvrtina sudionica navodi da joj nisu povjerovali, 13% navodi da ih je on uvjerio da je i ona napala njega pa su ih dvostruko uhitili, i na kraju mali broj sudionica (8%) navodi da su ih nagovarali da povuku prijavu.

U konačnici imamo tek polovicu sudionica koje su prijavile nasilje i među njima tek polovicu njih koje su dobile adekvatnu reakciju policije. Među onima kod kojih su policajci uhitili počinitelja, kod polovice je to rezultiralo prekršajnom presudom, kod trećine kaznenom, a ostali procesi još uvijek traju.

U kontekstu postupanja policije pitali smo sudionice koji im je bio doživljaj tijekom tog postupanja. Rezultati su prikazani u tablici 4.

Tablica 4 - Prosječne vrijednosti i učestalosti pojedinih načina postupanja policije tijekom prijave nasilje (N = 110)

	<i>M</i> <i>(SD)</i>	nikada	rijetko	ponekad	često	vrlo često
bila usmjerena većinom samo na događaj zbog kojeg je prijavljeno nasilje	3.5 1.35	12.7	10.0	22.7	25.5	29.1
bila usmjerena na prethodne događaje	2.5 1.42	38.2	15.5	18.2	18.1	10.0
bila zainteresirana za nasilni obrazac ponašanja	2.5 1.40	36.4	16.4	20.0	17.2	10.0

bila usmjerena samo na prisutnost eventualnog fizičkog nasilja	3.1 1.41	19.1	13.6	24.5	21.4	21.4
razumjela obrasce emocionalnog i psihičkog zlostavljanja	2.3 1.45	49.1	11.8	12.7	17.3	9.1
ispitivala detalje o zajedničkom životu i različitim oblicima nasilja	2.5 1.42	34.6	20.9	18.1	14.6	11.8

Iz tablice 4 jasno je vidljivo da je iskustvo sudionica da je policija većinom usmjerena na konkretno nasilje koje je tad prijavljeno (54%), da su usmjereni na prisutnost tjelesnog nasilja (43%), te da su rijetko zainteresirani za nasilni obrazac ponašanja (26%), rijetko razumiju obrasce emocionalnog i psihičkog zlostavljanja (27%) te da rijetko ispituju detalje o zajedničkom životu i različitim oblicima nasilja (27%). Te procjene nisu ni u kakvoj korelaciji s učestalošću pojedinih obrazaca nasilnog ponašanja, što govori u prilog tome da se radi o stabilnom obrascu ponašanja policije koji nije prisutan samo kad se radi o nasilju „bez modrica“.

Iskustva s Zavodom za socijalni rad – ZSR (ranije Centrom za socijalnu skrb - CZSS)

Pitale smo sudionice je li bilo postupanja u Zavodu i kakvo je bilo njihovo iskustvo prilikom tog postupanja. Njih 56% navode da je bilo postupanja, a među njima, njih 81% navodi da je ZSR bio upoznat s postojanjem nasilja u obitelji. Samo njih 9% je znalo da su prilikom postupanja ispunjavane liste za procjenu rizika, ostale ili to nisu znale (51%) ili misle da liste nisu ispunjavane (40%). Nažalost, među onima koje su imale iskustva sa ZSR, njih gotovo polovica (44%) navodi da su u nekom trenutku prilikom postupanja Zavoda imale dojam ili im je izravno rečeno da su njihove prijave lažne, odnosno da im se ne vjeruje.

U kontekstu postupanja u ZSR pitali smo sudionice koji im je bio doživljaj tijekom tog postupanja, odnosno postavili smo im ista pitanja kao što su ona vezana uz postupanje policije. Rezultati su prikazani u tablici 5.

Tablica 5 - *Prosječne vrijednosti i učestalosti pojedinih načina postupanja ZSR tijekom prijave nasilje (N = 109)*

	<i>M (SD)</i>	nikada	rijetko	ponekad	često	vrlo često
bila usmjerena većinom samo na događaj zbog kojeg je prijavljeno nasilje	2.9 1.40	25.6	14.8	20.2	25.6	13.8

bila usmjerena na prethodne događaje	2.2 1.23	40.4	24.8	18.4	12.0	4.6
bila zainteresirana za nasilni obrazac ponašanja	2.1 1.34	52.3	10.1	16.5	15.6	4.6
bila usmjerena samo na prisutnost eventualnog fizičkog nasilja	2.7 1.40	30.3	18.4	19.3	20.2	11.0
razumjela obrasce emocionalnog i psihičkog zlostavljanja	2.0 1.33	53.2	15.6	12.0	13.0	6.4
ispitivala detalje o zajedničkom životu i različitim oblicima nasilja	2.5 1.39	35.8	21.1	17.4	15.6	10.1

Iz tablice 5 jasno je vidljivo da je iskustvo sudionica sa ZSR slična iskustvima s policijom. Rezultati pokazuju da su iskustva sudionica što se tiče usmjerenosti stručnjaka u ZSR većinom samo na događaj zbog kojeg je prijavljeno nasilje podijeljena – 40% njih ima takvo iskustvo, dok 40% njih navodi da se to ili nije događalo ili se događalo rijetko. Sudionice navode da su stručnjaci u ZSR rijetko zainteresirani za nasilni obrazac ponašanja (20%), da rijetko razumiju obrasce emocionalnog i psihičkog zlostavljanja (19%) te da rijetko ispituju detalje o zajedničkom životu i različitim oblicima nasilja (26%). Međutim, za razliku od policije, stručnjaci u ZSR (njih 49%) nisu bili samo usmjereni na prisutnost eventualnog tjelesnog nasilja. Te procjene, kao ni kod policije, nisu ni u kakvoj korelaciji s učestalošću pojedinih obrazaca nasilnog ponašanja. Iznimka je povezanost učestalosti tjelesnog nasilja i usmjerenosti na događaj zbog kojeg je prijavljeno nasilje koja je bila veća što je tjelesno zlostavljanje bilo učestalije ($r = .30$; $p < .01$). Nažalost i ovdje možemo govoriti o stabilnom obrascu ponašanja stručnjaka u ZSR.

Trećina sudionica ($N = 69$) je doživjela postupanja i policije i ZSR, pa smo na tom, malom ali statistički dovoljnom, uzorku provjerili postoje li eventualne razlike u doživljaju postupanja policije i ZSR. Rezultati pokazuju da postoje dvije značajne razlike u postupanjima – sudionice procjenjuju da je policija ($M = 3.7$; $SD = 1.28$) češće bila usmjerena većinom samo na događaj zbog kojeg je prijavljeno nasilje ($t = 2.59$; $p < .05$) u odnosu na stručnjake iz ZSR ($M = 3.1$; $SD = 1.36$). Jednako tako, sudionice procjenjuju da je policija ($M = 3.2$; $SD = 1.36$) češće bila usmjerena samo na prisutnost eventualnog tjelesnog nasilja ($t = 2.33$; $p < .05$) u odnosu na stručnjake iz ZSR ($M = 2.8$; $SD = 1.38$).

U odnosu na postupanja u ZSR, pitali smo sudionice i niz pitanja vezanih uz njihov doživljaj razumijevanja kroz što prolaze od strane stručnjaka u ZSR.

Tablica 6 - *Prosječne vrijednosti i učestalosti doživljaja razumijevanja od strane stručnjaka u ZSR tijekom prijave nasilje (N = 109)*

	<i>M (SD)</i>	nikada	rijetko	ponekad	često	vrlo često
da razumiju nasilje kroz koje si prošla	2.0 1.35	54.1	14.7	12.8	10.1	8.3
da razumiju posljedice proživljenog nasilja na tebe	2.0 1.35	58.7	10.1	14.7	8.2	8.3
da razumiju posljedice proživljenog nasilja na djecu	2.0 1.37	58.7	12.8	8.2	12.0	8.3
da očekuju da sve proživljeno ostaviš u prošlosti i surađuješ s nasilnikom	3.8 1.49	14.7	8.3	12.0	14.7	50.3
da razumiju da se nasilje nastavilo i nakon odlaska	2.1 1.33	47.7	20.2	15.6	6.4	10.1
da poduzimaju sve što je u njihovoj moći da zaštite tebe i djecu od nasilnika	1.9 1.38	61.5	15.6	5.5	6.4	11.0

Rezultati ukazuju da sudionice nemaju dojam razumijevanja stručnjaka u ZSR toga što su one i djeca proživjele/proživljavaju. Njih 69% navode da nisu naišle (ili je ono bilo rijetko) na razumijevanje nasilja kroz koje su prošle i posljedica koje je ono na njih ostavilo. Čak 71% sudionica isto navode za razumijevanje posljedica nasilja na djecu. Kad govorimo o post separacijskom nasilju – 68% sudionica navode da su naišle na nerazumijevanje činjenice da se nasilje nastavilo i nakon odlaska, pa je onda očekivano da 65% njih navode da su stručnjaci od njih učestalo očekivali da sve proživljeno ostave u prošlosti i surađuju s nasilnikom. Osjećaj zaštićenosti od strane stručnjaka u ZSR je nizak – čak 77% sudionica navodi da nisu imale dojam da stručnjaci poduzimaju sve što je u njihovoj moći da zaštite nju i djecu od nasilnika.

4.3.3. Iskustvo post separacijskog nasilja

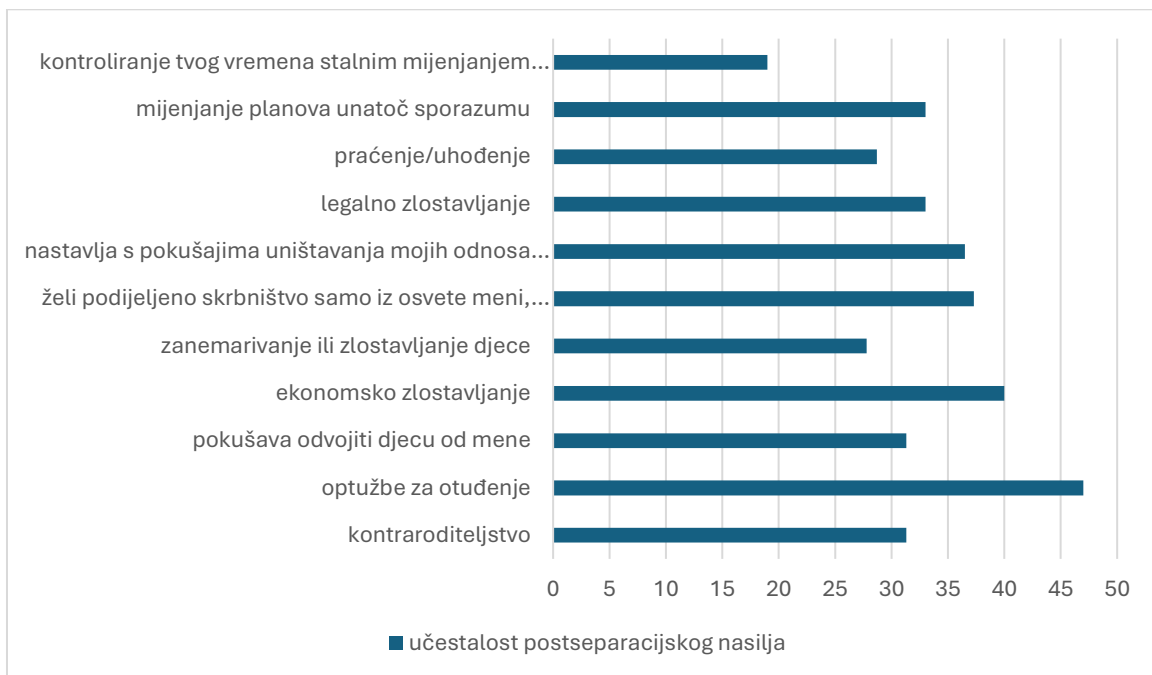
Dvije trećine sudionica (75.5%) navodi da su doživjele/oživljavaju post separacijsko nasilje. Među njima koje ga doživljavaju, 77.8% navodi da ono uključuje zajedničku djecu, a njih 13.5% da ono ne uključuje zajedničku djecu (iako ih imaju).

Post separacijsko nasilje koje uključuje zajedničku djecu (N = 115)

Sudionicama smo ponudile uobičajene oblike post separacijskog nasilja i na slici 2 prikazana je učestalost svakog od oblika među njima.

Najučestaliji oblik post separacijskog nasilja među sudionicama su optužbe da otuđuje djecu od njega (47%), a nakon toga ekonomsko zlostavljanje (40%). Gotovo svaka treća sudionica navodi da partner pokušava odvojiti djecu od nje (32%).

Slika 2 Učestalost pojedinih oblika post separacijskog nasilja koja uključuju i zajedničku djecu ($N = 115$)

Analizirali smo i koliko različitih post separacijskih oblika nasilja doživljavaju sudionice. One u prosjeku doživljavaju šest različitih oblika nasilja ($M = 6$; $SD = 2.40$). Taj je broj povezan sa svim oblicima nasilja i ukupnim brojem nasilnih ponašanja kojem su sudionice izložene. Najizraženije su korelacije s emocionalnim zlostavljanjem i ukupnim brojem ponašanja kojem su bile izložene.

Pitali smo sudionice je li partner koristio djecu za određena zlostavljačka ponašanja. Rezultati su prikazani u tablici 7.

Tablica 7- Prosječne vrijednosti i učestalosti pojedinih oblika nasilnog ponašanja (N = 148)

	M (SD)	uopće ne	rijetko	ponekad	često
Ostao uključen u tvoj život	3.5 0.86	7.4	2.7	24.3	65.6
Maltretirao te	3.7 0.53	1.4	0	21.6	77.0
Uznemiravao te	3.8 0.50	0	2.7	14.2	83.1
Pratio te	3.0 1.07	12.8	17.6	23.3	43.3
Zastrašivao te	3.5 0.83	4.1	8.7	19.0	68.2
Pokušavao okrenuti djecu protiv tebe	3.5 0.80	1.4	14.2	16.2	68.2
Pokušao uvjeriti djecu da ga trebaš primiti nazad	2.5 1.17	30.4	18.9	26.4	24.3

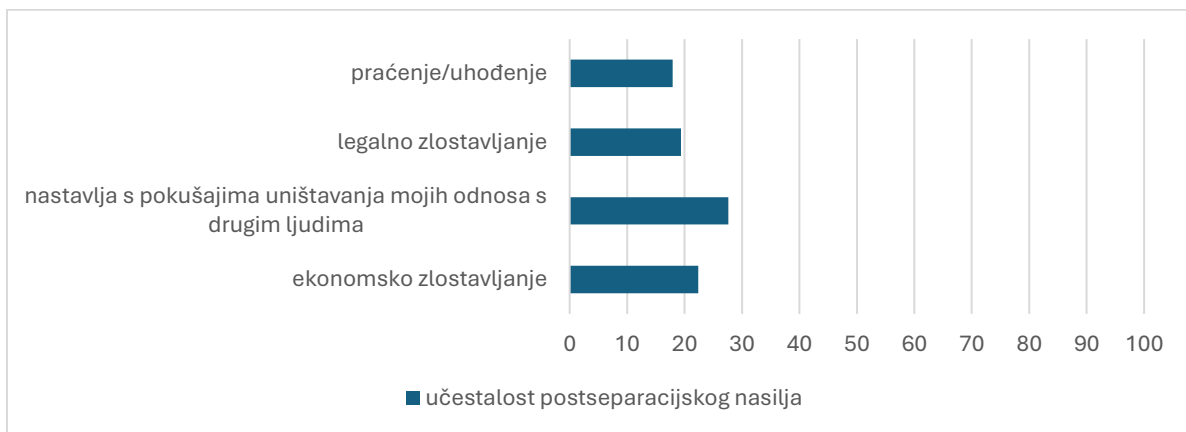
Rezultati pokazuju da su nasilnici, preko djece, uznemiravali i maltretirali gotovo sve naše sudionice koje su majke. Njih 68% navodi da su ih često zastrašivali i pokušavali okrenuti djecu protiv njih, a njih 66% da su nasilnici preko djece pokušavali ostati uključeni u njihov život. Iako se čini kao najrjeđe ponašanje, učestalost mu je ipak zabrinjavajuća – gotovo polovica majki navodi da su partneri barem ponekad pokušavali uvjeriti djecu da ih ona treba primiti nazad.

Sudionice su imale mogućnost opisati kako izgleda post separacijsko nasilje u njihovom slučaju. Navodimo primjere samo nekih odgovora:

- *Nakon isteka zabrane prilaska je neprestano nazivao na telefon i mobitel istovremeno, prijetio da će kćer koja ga nije htjela vidjeti jer je također zlostavljana sačekati pred školom, dok nisam rekla da ću svaki takav poziv prijaviti policiji i tisuću puta ako treba.*
- *Kćer je sada punoljetna, već dugo zlostavljanje se preselilo na nju. Naziva je pogrdnim imenima, ponižava i manipulira ljude oko nje. Ocrnjivanje i ponižavanje mene i moje obitelji.*
- *Pri susretima je pijan, na video pozivima jedva gleda, pri kontaktima s djetetom tada 3g govori da nema šta jest, da spava na ulici....*
- *U zatvoru je zadnjih 2,5 godine, ali stalno diže prijave protiv mene, šalje prijeteća pisma meni i mojima na sto se pravosudni sustav u potpunosti oglašuje. Uskoro izlazi.*

Post separacijsko nasilje koje ne uključuje zajedničku djecu (N = 33)

U našem je uzorku samo mali postotak sudionica koje su doživjele post separacijsko nasilje, ali ono ne uključuje djecu (bez obzira imaju li ih ili ne). Stoga su ove brojke treba više uzeti kao trendove u daljnjim interpretacijama. Najučestaliji su među ovom skupinom sudionica daljnji pokušaji uništavanja odnosa sudionice s drugim ljudima, a nakon toga i ekonomsko nasilje (slika 3).

Slika 3 Učestalost pojedinih oblika post separacijskog nasilja koji ne uključuju djecu (N = 33)

Sudionice su imale mogućnost opisati kako izgleda post separacijsko nasilje u njihovom slučaju. Navodimo primjere samo nekih odgovora:

- *Pokušaji uništavanja planova (npr. probušena guma dan prije odlaska na putovanje i sl.)*
- *Nalazili smo se više puta nakon prekida i onda je opet počeo razbijati moje stvari i bio je agresivan tako da me više nikad nije vidio u životu.*
- *Ponižavanje mene, vrijeđanje i omalovažavanje mene s kim god priča, zove moju rodbinu, i sve redom kako bi govorio ružno o meni*
- *Kontrola na telefonu. Ako ga blokiram, lud je*

4.3.4. Psihičko zdravlje sudionica

Kao indikatore psihičkog zdravlja koristili smo mjeru opće psihičke uznemirenosti i mjeru izraženosti simptoma PTSP-a.

Tablica 8– deskriptivna statistika za pokazatelje psihičkog zdravlja sudionica ($N = 196$)

	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>
PTSP	1.9	1.01	0	3.9
opća psihološka uznemirenost	1.8	0.62	0.6	3.2

Rezultati ukazuju da visoku uznemirenost sudionica, te na umjerenu izraženost simptoma PTSP-a. U našem je uzorku 27% sudionica čiji rezultati spadaju u kategoriju ozbiljnih i vrlo ozbiljnih simptoma PTSP-a, a samo njih 6% te simptome nema.

Analizirali smo povezanosti indikatora mentalnog zdravlja i izraženosti različitih oblika nasilja. Opća psihička uznemirenost u posljednjih tjedan dana nije povezana s izraženošću pojedinih oblika nasilja, dok je izraženost simptoma PTSP-a povezana sa svima njima. Zanimljiv je i podatak da je broj post separacijskih oblika ponašanja koje nasilnik koristi a koje uključuju djecu povezan sa simptomima PTSP-a ($r = .20$; $p < .05$).

4.4. Rasprava

Cilj provedenog istraživanja bio je ispitati pojavnost prisilne kontrole u RH. Već prilikom pretraživanja literature uočeno je da ne postoji jedna, opće priznata, ili baren najčešće korištena ljestvica prisilne kontrole. Različiti autori koriste različite ljestvice – neki vrlo kratke, neki vrlo dugačke s popisom različitih strategija i ponašanja koje zlostavljač može koristiti kako bi uspostavio prisilnu kontrolu. Mi smo se također odlučili za taj pristup i koristili opsežnu ljestvicu prisilne kontrole. Međutim, već tijekom kvalitativnog dijela istraživanja postavili smo hipotezu o tome da je prisilna kontrola više proces nego obrazac, odnosno da je korištenje postupaka i strategija vrlo individualno i nepredvidljivo. To nam se pokazalo i u kvantitativnom dijelu istraživanja – kad se podaci promatraju na razini prosječnih vrijednosti, pa čak i učestalosti, dobiju se vrijedni podaci, ali se ne uspije „uloviti“ učestalost prisilne kontrole, kao ni obrazac.

Istraživanje je iznjedrilo veliki broj vrlo zanimljivih nalaza, no najvažniji su vezani uz pojavnost prisilne kontrole, njeno prepoznavanje od strane institucija, njene post-separacijske oblike i njene posljedice.

Kontrolirajuća ponašanja su doživljavale gotovo sve sudionice, no ona su vrlo individualizirana kako po vrsti tako i po učestalosti. Najčešće se ipak kontroliraju financije, izgled i kućanstvo te socijalna mreža žene. Što se tiče načina uspostave kontrole koriste se vrlo različite strategije psihičkog i tjelesnog nasilja koje s vremenom postaju intenzivnije i učestalije. Zanimljiv je podatak da su obmanjivanje te okrivljavanje i kritiziranje najčešće strategije kojima se uništava povjerenje žene u sebe i svoje sposobnosti, a s druge strane postavlja okvir da je ona kriva za sve što se u obitelji događa, pa tako i za njegovo nasilje prema njoj. Dodatno je važan podatak da su tri od četiri sudionice doživjele tjelesno nasilje ili prijetnje njime. Vrlo zabrinjavajući podatak je taj da polovica sudionica nije bila svjesna da je to što doživljavaju zlostavljanje, naročito ako je dominantno bilo prisutno psihičko nasilje i prisilna kontrola

Zaključno u ovom dijelu, promatranje i mjerenje prisilne kontrole kao obrasca ne donosi cijelu priču i važno je odmaknuti se od paradigme brojanja i okrenuti se paradigmi analize narativa jer postavljanje pravih pitanja o tome što se i kako u obitelji događa otkriva pravu sliku i prirodu prisilne kontrole.

Rezultati pokazuju da je, barem u policijskom postupanju i postupanju stručnjaka iz socijalne skrbi i dalje dominantno razumijevanje nasilja kao situacijskog i incidentnog. Svi su usmjereni prvenstveno na prisutnost i ozbiljnost tjelesnog nasilja, u velikoj mjeri zanemarujući sve ostale oblike nasilja. Prilikom postupanja ovi službenici i stručnjaci ne postavljaju pitanja vezana uz povijest i dinamiku partnerskih odnosa, te time gube svaku priliku za prepoznavanje prisilne kontrole. Osim toga, u promatranju posljedica koje nasilje ostavlja opet su usmjereni samo na akutne, tjelesne ozljede, umanjujući važnost psihičkih posljedica koje prisilna kontrola ostavlja. Sve to dovodi s jedne strane do propuštanja procesuiranja ne-tjelesnih oblika nasilja, a s druge strane žene stavlja u poziciju da i one vjeruju da to onda ni nije „tako ozbiljno“. Dodatno, to kod žena stvara percepciju institucija, ne kao onih koje će pomoći, nego onih koje će te dodatno zlostavljati, To dovodi do tzv. *sanctuary* traume, kod koje su oni koji bi trebali pomagati, oni koji traumatiziraju.

Pristup temeljen na znanjima o traumi u razvijenim je zemljama temelj pružanja usluga i pomaganja ženama i djece koji su preživjeli partnersko nasilje. Nažalost, rezultata ovog istraživanja pokazuju da prilikom postupanja stručnjaci socijalne skrbi, ne samo da ne postupaju uvažavajući traumu i ostale posljedice koje je proživljeno nasilje na njih ostavilo, već postupaju na način koji minimizira nasilje i njegove posljedice. Ponovno, nerazumijevanje i dodatna traumatizacija dolazi od onih koji bi trebali pomagati. Nažalost, učestalost takvog ponašanja je česta i više govori o obrascu ponašanja, a ne iznimnim postupanjima.

Kako institucije ne razumije da je nužno potrebno odmaknuti se od pristupa temeljenog na incidentu, tako ne razumiju i da nasilje ne prestaje jedom kad se partneri odvoje. Post-separacijsko nasilje najčešće uključuje različite oblike psihičkog nasilja, ekonomskog, uhođenja, legalnog zlostavljanja i sl., ali ono što je najvažnije njegovo obilježje je, da ukoliko postoji zajednička djeca, post-separacijsko nasilje će uključivati i njih. U svakom slučaju ona će se koristiti kako bi se žena i dalje maltretirala i uznemiravala, te će zlostavljač učiniti sve kako bi uništio njen odnos s djecom. Važno je istaknuti da se protiv žena vrlo često pokušava koristiti pseudoznanstveni koncept otuđenja, dok se istovremeno kao mehanizam prisilne kontrole, ne prepoznaje odvajanje djece od majke, već se to koristi kao dokaz postojanja koncepta „otuđenja“. Sve to nažalost ukazuje na manjak i znanja i razumijevanja dinamike nasilnih odnosa koja ne prestaje kad se odnos formalno završi, već traje godinama i nakon razdvajanja ostavljajući ženu i dalje izloženu zlostavljanju muškarca, često i putem institucija.

Nasilje koje su preživjele, ostavlja na žene različite tjelesne, ali prvenstveno psihičke posljedice. One žive u konstantnom strahu, doživljavaju nepredvidljivo i nekontrolabilno zlostavljanje uslijed kojeg se konstantno mijenjaju u pokušaju da zadovolje zlostavljača. U razmatranju posljedica, iznimno je važno odvojeno promatrati akutne (npr. u obliku psihičke, ali i dugoročne posljedice nasilja poput PTSP-a, depresivnosti i suicidalnosti).

5. SMJERNICE I PREPORUKE

Iz svega opisanog, proizlaze sljedeće smjernice i preporuke za daljnja zagovaranja, ali i istraživanja:

1. Iznimno je važno pokrenuti javne kampanje osvještavanja toga što prisilna kontrola jest, kako bi se povećala svijest o njoj u općoj populaciji. Edukacija profesionalaca, uključujući policiju, socijalne radnike, zdravstvene djelatnike i pravnike, o prepoznavanju i odgovaranju na prisilnu kontrolu
2. Obvezati institucije na sustavnu i obaveznu edukaciju svih stručnjaka (policiju, socijalne radnike, zdravstvene djelatnike, djelatnike pravosuđa) uključenih u rad sa ženama koje su preživjele partnersko nasilje o prisilnoj kontroli i rodno uvjetovanom nasilju i njegovim post-separacijskim oblicima. Dodatno obvezati institucije na implementaciju skrbi temeljene na znanju o traumi, ne samo kroz edukacije, već i kroz organizacijske promjene u zavodima za socijalnu skrb
3. Razviti protokole postupanja prilikom prijave nasilja koji će se usmjeriti na bilježenje ne samo tjelesnog nasilja, već i prisilne kontrole kroz prepoznavanje očitih i manje očitih oblika nasilnog ponašanja. Oni se ne smiju temeljiti na „brojanju“ uobičajenih ponašanja već moraju uključivati i analizu narativa o zlostavljanju

4. Uvesti specifične zakona koji prepoznaju prisilnu kontrolu kao zasebno kazneno djelo. Ovi zakoni trebaju biti jasno definirani i omogućiti učinkovit pravni odgovor na ovaj oblik nasilja.
5. Osigurati da zakonodavstvo ima rodnu perspektivu i prepoznaje specifične dinamike moći i kontrole u odnosima.
6. Osigurati financijske i organizacijske resurse za provedbu zakona, uključujući obuku i resurse za provedbu zakona, sudove i podršku ženama koje su preživjele nasilje.
7. Osigurati pružanje adekvatne pravne podrške ženama koje su preživjele nasilje, uključujući pristup pravnim savjetnicima i podršku kroz sudske postupke.
8. Promicati suradnju između različitih sektora, uključujući pravosuđe, zdravstveni sektor, socijalne službe i nevladine organizacije, kako bi se osigurala sveobuhvatna zaštita i podrška ženama koje su preživjele nasilje.
9. Podržati istraživanja koja se bave prevalencijom, dinamikom i posljedicama prisilne kontrole te učinkovitosti postojećih zakona i politika.
10. Provoditi redovitu evaluacija zakona i politika kako bi se osiguralo da su učinkoviti i da odgovaraju na potrebe žena koje su preživjele nasilje.